

# RZECZPOSPOLITE PARTYZANCKIE

**enklawy  
wolności**



katalog wystawy



**RZECZPOSPOLITE  
PARTYZANCKIE**  
enklawy wolności

katalog wystawy  
Kraków 2025

© Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie  
Kraków 2025

**Redakcja:**

Arkadiusz Bąk, Monika Karolczuk

**Autorzy tekstów:**

Anna Radecka, Piotr Wierzbicki

**Redakcja językowa i korekta:**

Julia Hamela

**Recenzja wystawy:**

Prof. dr hab. Grzegorz Mazur

**Projekt okładki:**

Tomasz A. Kalita

**Na okładce:**

przód: Rozbrojona grupa żandarmów z posterunku w Działoszycach prowadzona przez oddział ppor. Tomasza Adrianowicza „Pazura” oraz kompanię „Dzieciół” ppor. Walerego Zaroda „Prądyńskiego” w czasie akcji zajęcia miasteczka, 26 lipca 1944 r., zbiory Muzeum AK;  
tył: Kwatera dowództwa 8 Oszmiańskiej Brygady AK przy rynku w Dziewieniszkach, zbiory M. Butkiewicza

**Projekt graficzny i skład:**

Tomasz A. Kalita, Piotr Poniedziałek

**Zdjęcia eksponatów i przestrzeni wystawienniczej:**

Igor Stanisławski

**Wydawca i dystrybucja:**

Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie  
ul. Wita Stwosza 12, 31-511 Kraków

Seria w ramach Biblioteki Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, nr 19

ISBN 978-83-8368-419-2 (druk)

ISBN 978-83-8368-420-8 (pdf)

Wydanie I

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja współfinansowana przez Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych



Kraków



MAŁOPOLSKA



Muzeum Armii Krajowej  
im. gen. Emila Fieldorfa Nila w Krakowie

**Druk:**

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

„Panien rój, kwiatów rój i sztandary. /  
Równy krok, śmiały wzrok, bruk aż drży. /  
Alejami z paradą będziem szli defiladą /  
W wolną Polskę, co wstała z naszej krwi” –  
kreślił w pieśni *Chłopcy silni jak stal* wizję  
zakończenia wojny młody poeta, żołnierz  
Armii Krajowej, Józef Szczepański „Ziutek”.  
W imię takiego zwycięstwa od września  
1939 roku, kiedy Polska została zaatakowa-  
wana przez Niemcy i Związek Sowiecki,  
przelano morze krwi. Ten bezmiar ofiary  
i cierpienia nie przełożył się na powojenny  
kształt Polski. Ponad głowami narodów  
Europy Środkowej alianci zdecydowali  
o oddaniu jej w sowiecką strefę wpływów.  
Nie było w niej miejsca na niepodległą i wol-  
ną Polskę. Pierwszymi ofiarami tych decyzji  
byli żołnierze Armii Krajowej i innych  
niepodległościowych formacji, działacze  
struktur Polskiego Państwa Podziemnego  
aresztowani przez NKWD, Smiersz, Urząd  
Bezpieczeństwa, zsyłani w głąb Związku  
Sowieckiego. Nim to nastąpiło, w 1944  
roku, od Wileńszczyzny, po Świętokrzyskie  
i Małopolskę, oddziałom AK udało się wy-  
zwolić z rąk niemieckich tereny, na których,  
na kilka dni, niekiedy tygodni, a nawet  
miesięcy, powstały skrawki wolnej Polski  
– Rzeczpospolite Partyzanckie. Te krótkie  
momenty swobody pokazujemy na wystawie  
w Muzeum Armii Krajowej. Na setkach zdjęć  
sceny jak z pieśni Szczepańskiego, radosne  
twarze, „panien rój, kwiatów rój...”. Ta chwila  
wolności, po latach niemieckiego terroru,  
zbrodni i pogardy, musiała im wystarczyć  
na następnych kilka dekad, nim wróciła nie-  
podległa Polska. Wróciła też z pamięci o ich  
krwi. Dzisiaj im wszystkim – żołnierzom  
Rzeczpospolitych Partyzanckich – Muzeum  
Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa  
„Nila” w Krakowie oddaje hołd.

dr Jarosław Szarek  
Dyrektor Muzeum Armii Krajowej  
im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie

## Rzeczpospolite partyzanckie – enklawy wolności

Tak naprawdę twórcami i bohaterami Rzeczpospolitej Partyzanckiej są żołnierze miejscowych placówek Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich.

Czesław Oczkowicz<sup>1</sup>

W 2024 r. przypadła 80. rocznica jednej z największych operacji podziemnej armii w okupowanej Europie, noszącej kryptonim „Burza”. Została ona zapoczątkowana przez Armię Krajową po 4 stycznia 1944 r., gdy wojska sowieckie na Wołyniu przekroczyły granicę II Rzeczypospolitej. Była ona alternatywą do powszechnego powstania, jakie planowała pierwotnie AK w latach 1940–1942. Warunki polityczne i militarne zmusiły Komendę Główną AK do opracowania planu o charakterze dywersyjno-sabotażowym, który miał być wdrażany sukcesywnie wraz z wkraczaniem wojsk sowieckich od wschodu na terytorium Polski. „Burza” miała być czymś pośrednim pomiędzy prowadzoną już walką bieżącą, a powstaniem powszechnym, w klasycznym tego słowa znaczeniu, które w zaistniałych warunkach nie mogło być uruchomione. Była zatem pomyślana jako otwarta walka partyzancka o doraźne cele militarne. Przy czym zakładano, że w zależności od sytuacji i uwarunkowań terenowych ostateczna rozprawa z wrogiem mogła przybrać charakter „Burzy” albo powstania. To miało swoje odbicie w rozkazodawstwie poszczególnych okręgów, a prace przygotowawcze i plany szły dwutorowo, co oznaczało, że na danym terenie mogły mieć miejsce dwie formy walki. W jednym przypadku AK miało pomóc Armii Czerwonej w zajęciu danego terenu, a w drugim samodzielnie go zdobyć i utrzymać. Mimo starań polskich historyków do dziś nie udało się w pełni

przedstawić złożonego charakteru tej operacji, mimo że powstały liczne opracowania<sup>2</sup> oraz wystawy poświęcone temu zagadnieniu, m.in. w Muzeum Powstania Warszawskiego<sup>3</sup> czy też Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie. W tym ostatnim tematyka operacji „Burza” stała się zwieńczeniem wystawy stałej zatytułowanej „Polskie Państwo Podziemne i jego siły zbrojne”<sup>4</sup>. Jednym ze sposobów na przybliżenie tematyki „Burzy” i zarazem ujęcie całościowe zjawiska, jakie jej towarzyszyło, czyli tworzenia się obszarów wolnych od okupacji niemieckiej, jest wystawa zatytułowana „Rzeczpospolite partyzanckie – enklawy wolności”. Zaprezentowała ona wysiłek żołnierzy AK podjęty w trakcie akcji „Burza” od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r., którego wynikiem było powstanie wolnych od okupacji terenów kontrolowanych przez AK, nazwanych rzeczpospolitymi lub republikami partyzanckimi. Oprócz okresu 1944 r. i początku 1945 r. ekspozycja podejmuje zagadnienia pierwowzorów rzeczpospolitych (republik) partyzanckich, do których zaliczyć można stworzony przez mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” i jego Oddział Wydzielony Wojska Polskiego obszar wolny od okupacji niemieckiej na Kielecczyźnie na przełomie 1939 i 1940 r. Warto zaznaczyć, że na wystawie stałej w Muzeum AK temat dotyczący mjr. Dobrzańskiego i jego OWWP jest jednym z otwierających ekspozycję, prezentowane są tam resztki dziennika tej

jednostki<sup>5</sup>. Dalej mamy samoobrony polskie działające w latach 1943–1944 na terytorium dawnych województw wschodnich II RP, tj. stanisławowskiego, wołyńskiego i lwowskiego. Ich celem była obrona ludności polskiej przed działaniami ludobójczy mi ukraińskich nacjonalistów (tzw. rzezi wołyńskiej), która także doczekała się odrębnej wystawy czasowej w Muzeum AK<sup>6</sup>. Po tym wstępie zostały przedstawione najważniejsze tereny uwolnione spod okupacji niemieckiej na obszarze wschodnim II RP, tj. Republika Zasmicka, funkcjonująca pomiędzy Kowlem a Włodzimierzem Wołyńskim w kwietniu 1944 r., utworzona przez 27 Wołyńską Dywizję Piechoty AK (i w tym przypadku Muzeum AK miało odrębną wystawę czasową<sup>7</sup>), czy też Republika Dziewieniska i Rzeczpospolita Turgielska utworzone w powiatach oszmiańskim i wileńskim, funkcjonujące od stycznia po lipiec 1944 r. Jednocześnie jako enklawy wolności ukazano wyzwolone przez AK w lipcu 1944 r. Wilno (operacja „Ostra Brama”) i Lwów, gdzie rozegrały się walki uliczne (w tym wypadku Muzeum AK też stworzyło wystawę czasową)<sup>8</sup>. Przedstawiono również 550-kilometrowy marsz Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego do Puszczy Kampinoskiej i powstanie Rzeczpospolitej Kampinoskiej, a także jej funkcjonowanie wraz z działaniami związanymi ze wsparciem Powstania Warszawskiego. Wystawa zawiera materiały odnoszące się do powstańczej formy walki w czasie „Burzy”, prezentując wyzwolone przez oddziały AK tereny Warszawy jako obszary wolnej Polski. Jest to widoczne w przestrzeni odnoszącej się do walk w stolicy i ukazane zostało m.in. poprzez fotografie Sylwestra „Krisa” Brauna<sup>9</sup>, a także portrety powstańców zaczerpnięte ze zbioru dokumentów powstańców pochodzących z obozu jenieckiego

Stalag XI B Fallingbomel, znajdującego się w zbiorach Muzeum AK. Na kolejnych planach odnajdujemy republiki/rzeczpospolite Pińczowską (Kazimiersko-Proszowicka Rzeczpospolita Partyzancka), która obejmowała ok. 1000 km<sup>2</sup> (powiaty miechowski i pińczowski), Wszachowską, gdzie osobne miejsce poświęcono dwudniowej zwycięskiej bitwie o Radoszyce (2–3 VIII 1944 r.), oraz Iwonicką, które funkcjonowały między lipcem a wrześniem 1944 r. Dalej zetkniemy się z republikami/rzeczpospolitymi Raciechowicką i Ochotnicką w Małopolsce, z których jedna przetrwała do stycznia 1945 r., kończąc tym samym realizację „Burzy” przez AK. Wystawa „Rzeczpospolite partyzanckie. Enklawy wolności” jako pierwsza tego typu ekspozycja prezentuje przekrojowo zagadnienie republik partyzanckich. Celem jej autorów było połączenie szerokiego ujęcia tej tematyki wraz z nieznanymi lub mało znanymi epizodami oraz unikalnymi eksponatami. Przede wszystkim wprowadzono jako równoważny element nazewnictwa „enklawy wolności” albo „enklawy wolnej Polski”. To pozwoliło włączyć też do tej historii operację „Ostra Brama”, walki o Lwów czy też Powstanie Warszawskie, bowiem w tych wyzwolonych miastach, a bardziej ich częściach powstały w niektórych dzielnicach enklawy wolności, gdzie – podobnie jak i w republikach partyzanckich – zaczęły jawnie działać organy Polskiego Państwa Podziemnego. Jak wyżej już wspomniano, wystawa opiera się na mało znanych lub nieznanach archiwaliach oraz zdjęciach z wielu źródeł, tj. instytucji, muzeów i osób prywatnych. Można tu wymienić fragmenty zachowanego dziennika Oddziału Hubala ze zbiorów Muzeum AK, fotografie autorstwa żołnierza AK Feliksa Konderki pokazujące Republikę Wszachowską, skan oryginalnej przysięgi

AK z dokumentów 1 PSP AK czy też wymienione już wcześniej pamiątki po powstańcach warszawskich z Fallingbistel. Pokazano istotę akcji „Burza” – na blisko trzydziestu planszach ujęto republiki i działania przeprowadzone w jej ramach na obszarze II RP: na Wołyniu, Wileńszczyźnie, Nowogródczyźnie, Kielecczyźnie, Mazowszu i w Małopolsce. W tym miejscu warto też nawiązać do unikatowych eksponatów, m.in. ze zbiorów Muzeum AK, takich jak na przykład sztandar myślenickiego zgrupowania partyzanckiego „Kamiennik” i proporzec Oddziału Partyzanckiego „Śmiały”, wykonany w Krakowie w lipcu 1944 r., przekazany dowódcy oddziału Władysławowi Fajkowskiemu „Śmiałemu” 28 lub 29 VII 1944 r. Kolejne to obiekty dotyczące Republiki Pińczowskiej, włącznie ze zrzutową radiostacją. Inne są np. związane z Rzeczpospolitą Iwonicką, a wśród nich jest m.in. torba z czasów walk najmłodszego i wciąż żyjącego żołnierza tej republiki, Ryszarda Sługockiego, który przybył na otwarcie wystawy i opowiedział o swoich przeżyciach związanych z walką w szeregach partyzantów Rzeczypospolitej Iwonickiej. Innym przykładem wyjątkowych eksponatów są pamiątki po powstańcach warszawskich przekazane Muzeum i zaprezentowane na wystawie, jak np. przedmioty pozostałe po rodzinie Brugierów-Imielów, gdzie trzy kobiety – matka Stefania i dwie córki Czesława i Maria – były uczestniczkami powstania, a jedna z nich (Czesława) poległa, gdy ratowała powstańca; na jej torbie sanitariuszki zachowały się ślady krwi. Dodatkowo warto zaznaczyć, że wszystkie panie były spokrewnione ze znanym patriotą, pisarzem, uczestnikiem walki o polski Śląsk Emanuelem Imielą, twórcą hymnu powstańców śląskich, a ich wujem był mjr Stanisław Ateński, pilot z Dywizjonu 301, który niósł

pomoc powstaniu. Pamiątki po nich zaprezentowano przy okazji otwarcia ekspozycji. Warto też zwrócić uwagę na ujęcie powojennych losów żołnierzy AK uczestniczących w tworzeniu republik partyzanckich, jak np. kpt. Antoniego Hedy „Szarego”, dowódcy II batalionu 3 Pułku Piechoty Legionów, który po rozwiązaniu AK walczył z „władzą ludową” jako dowódca oddziału zbrojnego, m.in. dowodził rozbiciem więzienia w Kielcach w nocy z 4/5 sierpnia 1945 r.; aresztowany przez UB w 1948 r., otrzymał cztery wyroki śmierci, zamienione na dożywocie po interwencji oficerów AL, z którymi współpracował w 1944 r. Jeszcze bardziej dramatyczne, bo zakończone śmiercią sprowokowaną przez funkcjonariuszy UB, były losy ppłk. Antoniego Wiktorowskiego „Kruka”, dowódcy 2 Pułku Piechoty Legionów AK, czy ppłk. Antoniego Żółkiewskiego „Lina”, dowódcy 2 Dywizji Piechoty Legionów AK. Losom takich postaci została poświęcona osobna plansza z wymownym cytatem odnoszącym się do frazy przysięgi AK – „Niepodległość nie była dla nich nagrodą”. Plansza ta stanowi swoiste podsumowanie wystawy, gdzie biogramy i fotografie żołnierzy oraz dowódców AK sąsiadują z plakatem propagandy komunistycznej. Istotny element wzmacniający przekaz ekspozycji stanowią starannie dobrane cytaty. Całość uzupełniają kalendarium oraz wielkoformatowe fotografie, ukazujące m.in. marsz na pomoc Warszawie oddziałów AK z Okręgu Kieleckiego w ramach akcji „Zemsta” czy też zdjęcie otwierające wystawę, przedstawiające wkroczenie na rynek w Działoszycach akowskich oddziałów partyzanckich. Orientację w zagadnieniu ułatwia mapa II Rzeczypospolitej z zaznaczonymi miejscami istnienia republik/rzeczypospolitych partyzanckich, a dodatkowym przestrzennym elementem

jest makietą wozu bojowego używanego przez Armię Czerwoną, którym Sowietci dotarli na teren Republiki Wszachowskiej. Wystawa stała się też okazją do przekazania przez rektora Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie prof. Jerzego Lisa do zbiorów Muzeum AK pamiątek po ojcu, żołnierzu AK z Rzeszowszczyzny, mjr. Józefie Lisie „Tajfunie”, który brał udział w akcji rozbicia więzienia w Rzeszowie.

W powstanie ekspozycji i tworzenie tekstów były zaangażowane dwie instytucje i ich pracownicy, tj. Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Pomysłodawcą wystawy była Anna Radecka, pracownik Muzeum AK, która jest także współautorką scenariusza napisanego ze współkuratorem Piotrem Wierzbickim, również pracownikiem Muzeum. Efektem tej pracy jest dzieło, które stanowi hołd złożony żołnierzom Armii Krajowej walczącym 80 lat temu w operacji „Burza”. W tym miejscu kuratorzy wystawy pragną złożyć gorące podziękowania wszystkim instytucjom i osobom, które użyczyły materiałów i zdjęć pozwalających tak szeroko po raz pierwszy całościowo zaprezentować fenomen rzeczpospolitych partyzanckich.

*dr Piotr Wierzbicki*  
Kurator wystawy

---

<sup>1</sup> Wywiad A. Gąciarza z C. Oczkowiczem, *Rzeczpospolita Partyzancka to był strategiczny ewenement*, „Dziennik Polski” 27 VII 2018 r.

<sup>2</sup> Np. *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, pod red. K. Komorowskiego, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, RYTM, Warszawa 2002; M. Ney-Krwawicz, *Armia Krajowa. Szkic historyczny*, ARS Print Production, Warszawa 1999; T. Przyłucki, *Czas Burzy w 50. rocznicę operacji „Burza”*, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Warszawa 1994.

<sup>3</sup> Część wystawy w Muzeum Powstania Warszawskiego otwartej w 2004 r., zatytułowana „Akcja»Burza«”.

<sup>4</sup> Otwarta w 2012 r. wystawa stała w Muzeum AK w Krakowie posiada przestrzeń zatytułowaną „Burza” wraz z materiałami multimedialnymi i filmem „Burza”, jest to część kulminacyjna ekspozycji.

<sup>5</sup> Powstało opracowanie dziennika – „Hubal”. *Dziennik bojowy. Dziennik Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”*, oprac. P. Skorut i P. Wierzbicki, Kraków 2025.

<sup>6</sup> Wystawa ta została zaprezentowana w lipcu 2013 r., jej autorami byli M. Spórna, P. Wierzbicki, P. Wywiał i P.M. Boroń, a kuratorem P. Wierzbicki. Towarzystwo jej konferencja naukowa zatytułowana „Zagłada ludności wschodnich województw II RP w latach II wojny światowej dokonana przez ukraińskich nacjonalistów – w 70. rocznicę krwawej niedzieli wołyńskiej” – Kraków, 10 lipca 2013 r.

<sup>7</sup> Wystawa „Burza zaczęła się na Wołniu”, 2014 r., Muzeum AK, autor tekstów P. Wywiał.

<sup>8</sup> Wystawa „Burza we Lwowie”, Muzeum AK, lipiec 2014 r., teksty P. Wywiał.

<sup>9</sup> W Muzeum AK powstała również wystawa czasowa w 2024 r. prezentowana w Hiszpanii, bazująca na tych materiałach, dotycząca Powstania Warszawskiego, pt. „63 dni Powstania Warszawskiego 1 sierpnia – 2 października 1944 r. w fotografiach Sylwestra Brauna ps. »Kris« ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej w Krakowie”. Hiszpańskim kuratorem wystawy jest Eduardo Ocampo. Jej autorami są pracownicy Muzeum AK: J. Chudzicka, P. Rychlik i R. Springwald (polski kurator).



Republika Zasmucka, styczeń–marzec 1944 r.

Rzeczpospolita Turgielska, wiosna 1944 r.

Republika Dziewieniska, wiosna 1944 r.

Republika Stolpecko-Nalibocka, jesień 1943 r. – lato 1944 r.

Republika Wszachowska, 1–9 VIII 1944 r.

„Obóz Warowny”, 5–13 IX 1944 r.

Republika Pińczowska (Rzeczpospolita Kazimiersko-Proszycka), 20 VII–10 VIII 1944 r.

Rzeczpospolita Hyżneńsko-Niebylecka, lipiec–sierpień 1944 r.

Rzeczpospolita Kampinowska, sierpień–wrzesień 1944 r.

Rzeczpospolita Iwonicka, 26 VII–20 IX 1944 r.

Rzeczpospolita Raciechowicka, 28 VII–18 IX 1944 r.

Republika Ochotnicka, 22 IX 1944 r.–21 I 1945 r.



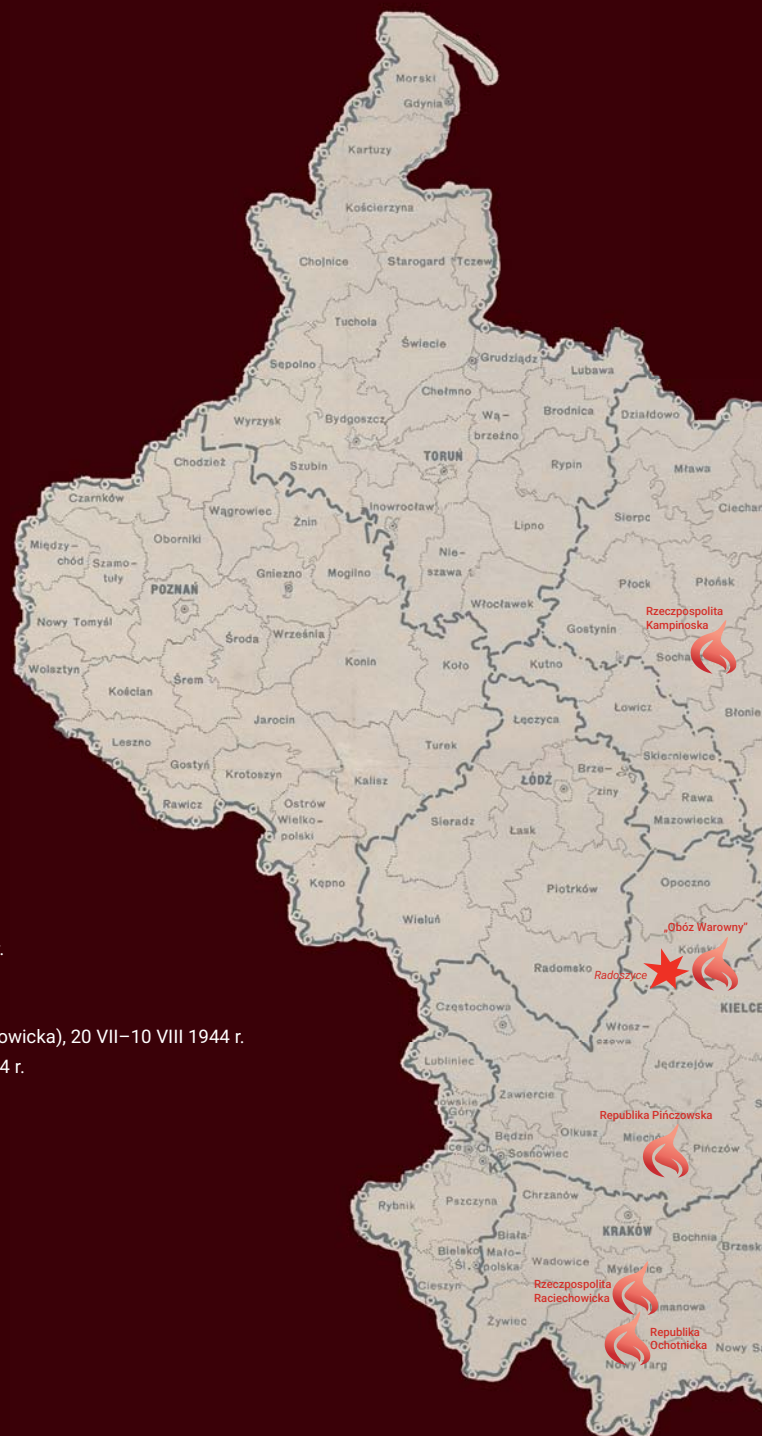
„Ostra Brama” w Wilnie, 7–13 VII 1944 r.

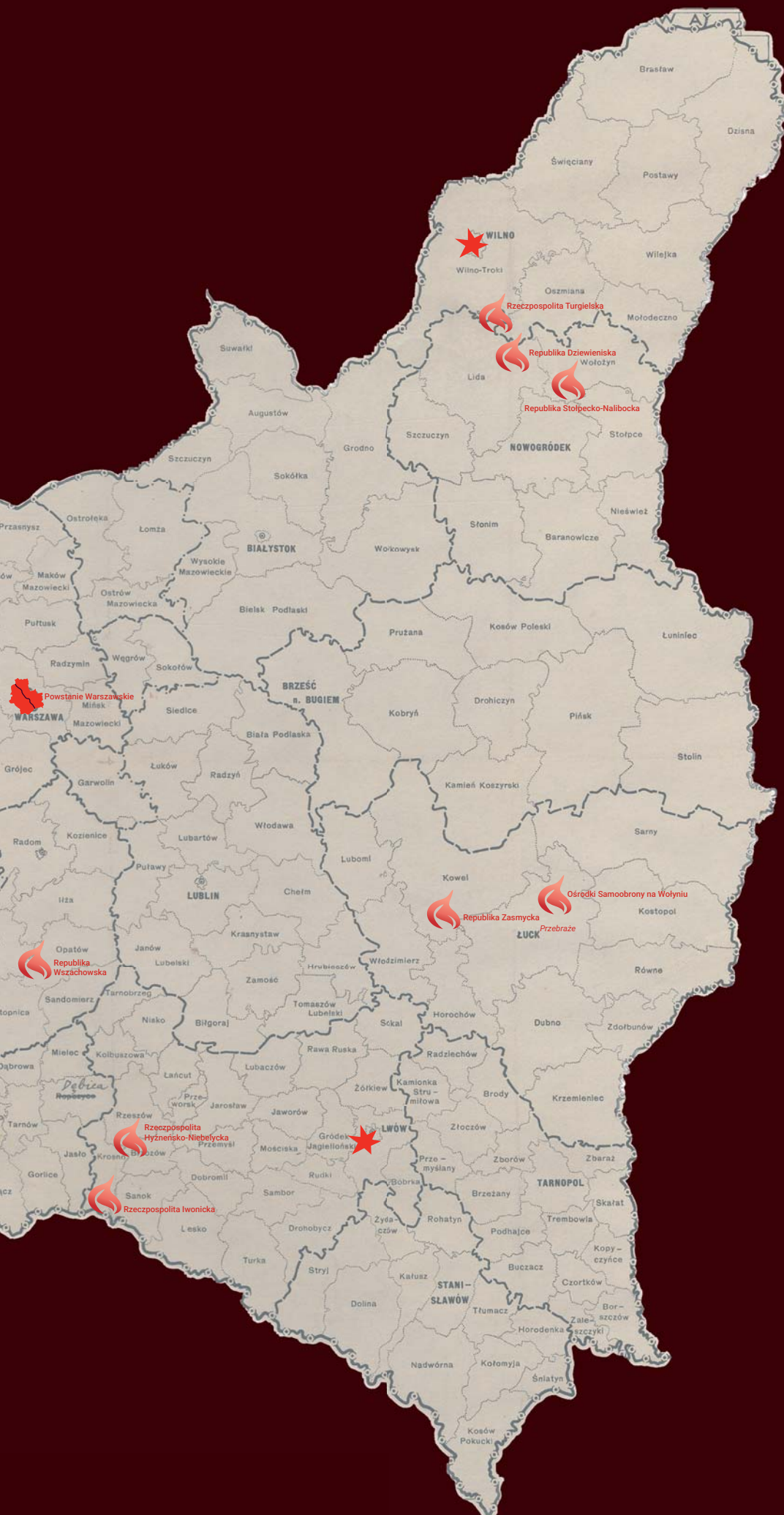
„Burza” we Lwowie, 22–27 VII 1944 r.

Bitwa pod Radoszycami, 2–3 IX 1944 r.



Powstanie Warszawskie, 1 VIII–2 X 1944 r.





# Kalendarium rzeczpospolitych partyzanckich – enklaw wolności w latach okupacji niemieckiej

|                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Oddział Wydzielony WP mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”</b> | Pierwowzór republik partyzanckich – teren zajęty przez Oddział Wydzielony mjr. „Hubala” – obszar Kielecczyny – Puszcza Świętokrzyska, 28 września 1939 r. – 25 czerwca 1940 r.                                                                                                                                                                                 |
| <b>Ośrodki samoobrony na Wołyniu, 1943–1944 r.</b>               | <ul style="list-style-type: none"><li>• pierwsze ośrodki samoobrony: przełom 1942/1943 r.</li><li>• początek rzezi wołyńskiej – eksterminacji Polaków przez Ukraińców: 11 lipca 1943 r. „krwawa niedziela wołyńska”</li><li>• największe ośrodki samoobrony: Przebraże, Rybcza, Stara Huta i Huta Stepańska, Ostróg nad Horyniem, Zasmyki, Antonówka</li></ul> |
| <b>Republika Zasmycka</b>                                        | Pomiędzy Kowlem a Włodzimierzem Wołyńskim, rejon koncentracji oddziałów, które weszły w skład 27 WDP, połowa stycznia – 20 kwietnia 1944 r., trzy miesiące wolnej Polski.                                                                                                                                                                                      |
| <b>Enklawa ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera”</b>          | IV batalion 77 Pułku Piechoty AK, wcześniej OP312, tzw. Zgrupowanie Nadniemeńskie. Obszar na południe od Lidy z ośrodkiem w miejscowości Bielica, styczeń–czerwiec 1944 r.                                                                                                                                                                                     |
| <b>Republika Dziewieniska</b>                                    | Powiat oszmiański, wiosna–czerwiec 1944 r.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Rzeczpospolita Turgielska</b>                                 | Tereny południowo–wschodnie województwa wileńskiego, kwiecień–lipiec 1944 r.                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>Operacja „Ostra Brama”</b>                                    | Wyzwolenie Wilna – 7–13 lipca 1944 r.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Republika Stołpecko–Nalibocka</b>                             | Nowogródzczyzna – północno–zachodnia część województwa nowogródzkiego, powiaty: Szczuczyn, Lida, Iwieniec, Stołpce, czerwiec–lipiec 1944 r.                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Walka o Lwów</b>                                              | 22–27 lipca 1944 r.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>„Kocioł lubelski”</b>                                         | Lubelszczyzna, rejon stacjonowania 27 WDP AK w lasach parczewsko–włodawskich, opanowanie m.in. miejscowości: Bełżec, Wąwolnica, Urzędów, Końskowola, Lubartów. Okres dwuwładzy. 17–26 lipca 1944 r.                                                                                                                                                            |

|                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Rzeczpospolita Kampinowska</b>                                                        | Przemarsz Zgrupowania Stołpeckiego pod dowództwem por. Adolfa Pilcha „Góry”/„Dolina” (29 czerwca – 30 lipca 1944 r.), gminy Młociny i Zaborów, 1 sierpnia – 27 września 1944 r.                                                     |
| <b>Powstanie Warszawskie</b>                                                             | 1 sierpnia – 2 października 1944 r.: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Mokotów – 1 sierpnia – 27 września</li> <li>• Żoliborz – 1 i 4 sierpnia – 30 września</li> <li>• Śródmieście – 1 sierpnia – 2 października</li> </ul> |
| <b>Republika Wszachowska</b>                                                             | Teren opanowany przez 2 DP AK ok. 150 km <sup>2</sup> , lasy wszachowskie na zachód od Iwanisk, 1–9 sierpnia 1944 r.                                                                                                                |
| <b>Radoszyce</b>                                                                         | Dwudniowa bitwa stoczona 2 i 3 września 1944 r., opanowanie miasta.                                                                                                                                                                 |
| <b>„Obóz Warowny”</b>                                                                    | 2 Dywizji Piechoty Legionów AK. Teren koncentracji 2 DP Legionów AK na wschód od szosy Kielce-Sielpia-Mniów obejmujący kilkadziesiąt km <sup>2</sup> , 5–13 września 1944 r.                                                        |
| <b>Republika Pińczowska<br/>(Kazimiersko-Proszowicka<br/>Rzeczpospolita Partyzancka)</b> | Powiat pińczowski, wschodnia część powiatu miechowskiego, teren ok. 1000 km <sup>2</sup> , 20 lipca – 10 sierpnia 1944 r.                                                                                                           |
| <b>Rzeczpospolita Iwonicka</b>                                                           | Iwonicz-Zdrój i okolica, 26 lipca – 20 września 1944 r.                                                                                                                                                                             |
| <b>Rzeczpospolita<br/>Hyżneńsko-Niebylecka</b>                                           | Pogórze Strzyżowskie i Dynowskie, na południe od Rzeszowa, lipiec–sierpień 1944 r.                                                                                                                                                  |
| <b>Rzeczpospolita Raciechowska</b>                                                       | Pasmo Lubomira i Łysiny, na południowy wschód od Myślenic, 28 lipca – 18 września 1944 r.                                                                                                                                           |
| <b>Republika Ochotnicka</b>                                                              | Teren wsi Ochotnica Dolna i Górna, przyległych przysiółków oraz Szczawy, obszar pacyfikowany, ale nieopanowany przez Niemców, 22 września 1944 r. – 21 stycznia 1945 r.                                                             |

## Operacja „Burza”

Wobec zmieniającej się sytuacji na froncie wschodnim po klęsce Niemiec pod Stalingradem i Kurskiem oraz szybkiego marszu Armii Czerwonej w kierunku ziem polskich dotychczasowe plany powstania powszechnego na całym terytorium Rzeczypospolitej uległy modyfikacji i zostały zastąpione planem wzmożonej akcji dywersyjnej pod kryptonimem „Burza”, przy jednoczesnym zachowaniu w mocy zarządzeń wydanych na wypadek powstania.

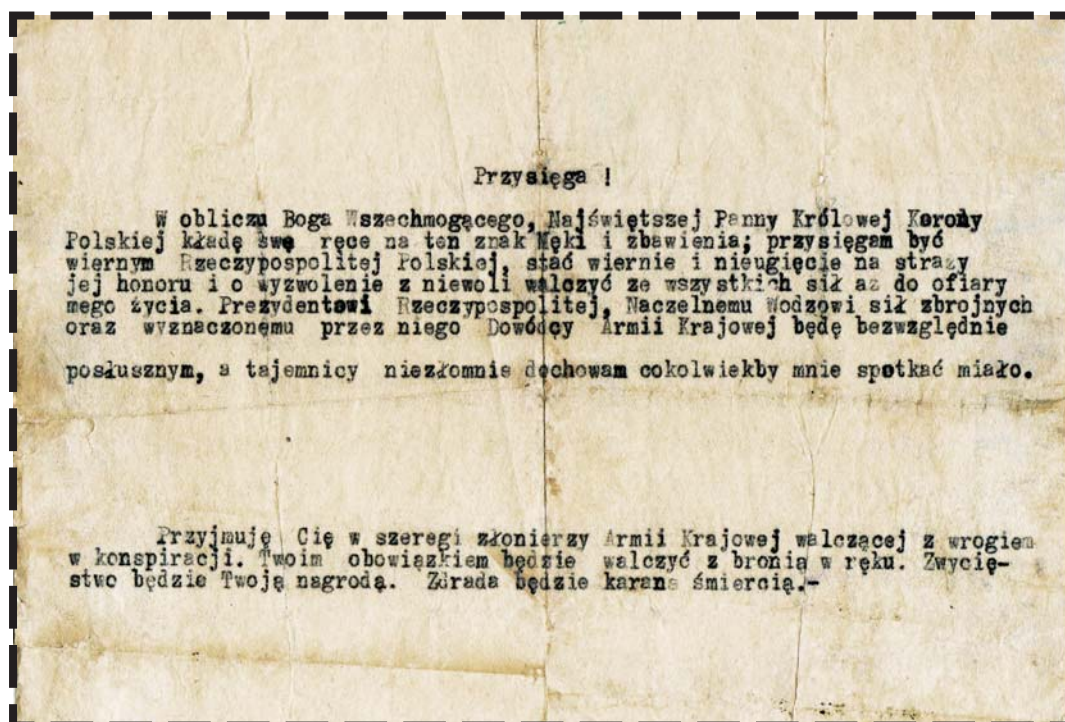
Zgodnie z rozkazem 1.300/III do operacji „Burza” Komendanta Głównego AK gen. bryg. Tadeusza Komorowskiego „Bora” z 20 listopada 1943 r. działania zbrojne miały polegać na „zaciętym nękanii cofających się straży tylnych niemieckich i na silnej dywersji na całej głębokości terenu, aby po zwycięskiej walce wobec wkraczającej na ziemie nasze

regularnej armii rosyjskiej – wystąpić w roli gospodarza”.

Jednocześnie zakładano, że w zależności od sytuacji i warunków na danym terenie ostateczna rozprawa z wrogiem miała mieć charakter „Burzy” bądź powstania, lub „Burzy” w pewnych miejscach, a w innych powstania, co znalazło odbicie w rozkazodawstwie okręgów, gdzie opracowywano plany operacyjne. Prace planistyczne i przygotowawcze szły dwutorowo. Przewidywano w nich obie formy walki – „Burzę” i powstanie, które mogą naprzemiennie wystąpić na danym obszarze. Oznaczało to, że oddziały AK miały ułatwiać Armii Czerwonej opanowanie wyznaczonych ognisk walk i zajęcie terenu, a w planach powstańczych miało je samodzielnie zdobywać i utrzymać.



Opaski Zgrupowania  
Partyzanckiego „Żelbet” AK  
[zbiory Muzeum AK  
w Krakowie]



Przysięga AK  
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]

Podstawowy cel „Burzy”:

[...] podkreślenie naszej woli bicia Niemców i to nawet w wypadku niekorzystnego dla nas stosunku sił, czyli wśród okoliczności nie zezwalających na podjęcie powstania powszechnego oraz samoobrona przed wyniszczeniem nas przez wycofujących się Niemców [...]. Działania będą polegały na zaciętym nękaniu cofających się straży tylnych niemieckich [...], na silnej dywersji na całej głębokości terenu, w szczególności na komunikację [...].

Rozkaz Komendanta Głównego AK gen. bryg. T. Komorowskiego  
„Bora” precyzujący założenia planu „Burza”, 20 listopada 1943 r.

## Mjr Henryk Dobrzański „Hubal” Oddział Wydzielony Wojska Polskiego – Kielecczyzna, lasy świętokrzyskie, 1939–1940 r.



Plut. Józef Lewandowski „Lech” – podoficer Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego mjr. „Hubala”. Gatki Krzczonowskie, marzec 1940 r.  
[zbiory Muzeum AK]



Pierwsze oddziały partyzanckie i pierwowzór republiki partyzanckiej podczas II wojny światowej stworzyli żołnierze Wojska Polskiego, którzy nie złożyli broni w 1939 r., chcieli walczyć z niemieckim i sowieckim okupantem. Symbolem porwraśniowej walki był Oddział Wydzielony Wojska Polskiego stworzony przez mjr. Henryka Dobrzańskiego ps. „Hubal”, który liczył w marcu 1940 r. ok. 300 żołnierzy. Operował on od jesieni 1939 r. do lata 1940 r. na Kielecczyźnie w lasach świętokrzyskich. „Hubal” równocześnie organizował konspirację (powołał Okręg Bojowy Kielce). Mimo kontaktów ze strukturami konspiracyjnymi nie podporządkował się rozkazowi zaprzestania walki. Od października 1939 r. do kwietnia 1940 r. stoczył kilka potyczek z oddziałami niemieckimi (Podzamcze, Huciska, Szałas, Skłoby). W odwecie w kwietniu 1940 r. Niemcy spalili kilka wsi, m.in. Adamów, Skłoby, Stefanków, za pomoc „hubalczykom” mordując kilkuset cywilów. „Hubal” poległ 30 kwietnia 1940 r. pod Anielinem, podczas operacji niemieckiej, której celem była likwidacja oddziału. Resztki jednostki przetrwały do czerwca 1940 r.



Karta z Dziennika bojowego OWWP mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”  
[zbiory Muzeum AK]



Przyjazd do Gątek Krzczonowskich kurierów z Warszawy (luty 1940 r.). Wśród żołnierzy na saniach siedzą od lewej: Ludmiła Żero „Ludka” i Genowefa Ruban „Genia”, obok nich z prawej rtm. Józef Walicki „Walbach”, pierwszy z lewej siedzi wachm. pchor. Józef Świda „Lech”, na górze z lewej ppor. Zygmunt Morawski „Bem”, pierwszy z prawej siedzi Henryk Pietrusiewicz (tłacznik z Opoczna), z mandoliną ut. Tadeusz Madej „Nawrocki” [zbiory Muzeum AK]

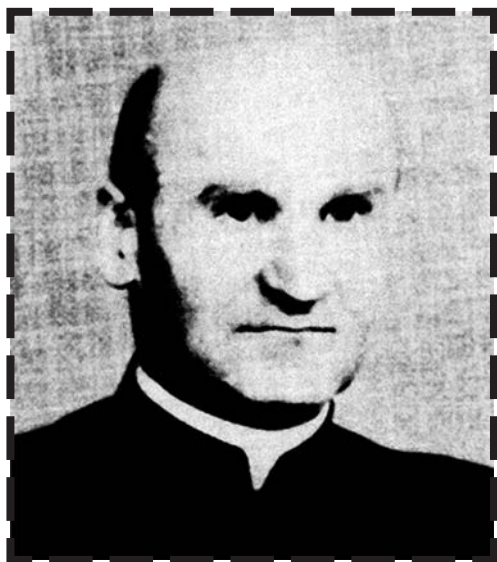
*Stanęła więc w Gątkach ta Rzeczpospolita hubalowska. Przyjmowano wówczas ochotników nie do konspiracji, lecz do regularnego wojska, jakie odtwarzał Hubal na tym skrawku, niedostępnej jeszcze dla Niemców, ojczyściej ziemi. Wszystko odbywało się według regulaminu, jak w normalnym wojsku.*

T. Wyrwa, *W cieniu legendy majora Hubala*, Londyn 1974, s. 36



Przed kwaterą rtm. Józefa Walickiego „Walbacha”. W pierwszym rzędzie od lewej: ppor. Józef Wüstenberg „Tchórzewski”, NN, plut. Józef Lewandowski „Lech”, rtm. Józef Walicki, wachm. pchor. Józef Świda „Lech”. Gątki Krzczonowskie, luty–marzec 1940 r. [zbiory Muzeum AK]

## Ośrodki samoobrony na Wołyniu



Kapelan samoobrony w Zasmykach na Wołyniu – ksiądz Michał Żukowski „Michał”  
[zbiory Światowego Związku Żołnierzy AK Okręg Wołyń]



Początki polskiej samoobrony na obszarze wschodnich województw II Rzeczypospolitej (województwa stanisławowskie, tarnopolskie, wołyńskie i lwowskie) sięgają 1942 r. Wraz ze wzrostem zagrożenia ze strony ukraińskich nacjonalistów, w 1943 r. doszło do powstania we wsiach z przewagą ludności polskiej placówek samoobrony, a ich liczba wynosiła 120, przetrwały 22 największe. Składały się one z kilku wsi lub kolonii. Zabezpieczane były obwarowaniami. Najważniejsze to Przebraże, Rybcza, Stara Huta i Huta Stepańska, Ostróg nad Horyniem, Zasmyki czy Antonówka. Z największych tylko dwie zajęła Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), tj. Hutę Stepańską i Antonówkę (lipiec 1943 r.). Symbolicznym ośrodkiem samoobrony była wieś Przebraże. Stała się ona bazą uchodźców przekształconą w obóz warowny, otoczony pierścieniem umocnień. Broniło jej 1 tys. żołnierzy. Dowodzili nimi Ludwik Malinowski „Lew” i Henryk Cybulski „Harry”. Obrońcy mieli artylerię, funkcjonowały tam szpital, dwie rusznikarnie i szkoła. Bastion przetrwał do 1944 r. Odparto trzy potężne ataki UPA, uratowano blisko 12 tys. uciekinierów. Armia Krajowa utworzyła 9 oddziałów w sile około 1 tys. żołnierzy, które wspierały samoobrony. Powstanie w styczniu 1944 r. 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK i przeprowadzenie 16 akcji przeciwko UPA uwolniło zachodni Wołyń od zagrożenia. W obronie polskiej ludności oddziały AK stoczyły ok. 150 walk, w których poległo ok. 200 osób.



Uchodźcy polscy  
w bazie – ośrodku samoobrony w Przebrażu  
na Wołyniu koło Łucka  
[zbiory IPN]



Dowódcy samoobrony  
w Przebrażu, od lewej  
siedzą Albert Wasilewski,  
Ludwik Malinowski „Lawa”,  
Henryk Cybulski „Harry”.  
Stoją od lewej Ryszard Wo-  
lak „Szczapa” i Jan Wojtulo  
z ochrony Malinowskiego  
[zbiory Światowego Związku  
Żołnierzy AK Okręg Wołyń]



Ostróg nad Horyniem – miejscowość,  
w której funkcjonowała baza samo-  
obrony. Pozostałości zamku książąt  
Ostrogskich  
[fot. Marian Baranowski, zbiory IPN]

## Republika Zasmycka



Odznaka 27 WDP AK  
[zbiory Muzeum AK]



Ppor. Henryk Nadratowski „Znicz”, dowódca  
samoobrony w Zasmykach na Wołyniu  
[zbiory Światowego Związku Żołnierzy AK  
Okręg Wołyń]

Pomiędzy Kowlem a Włodzimierzem Wołyńskim – rejon koncentracji oddziałów 27 WDP AK.

Armia Czerwona 4 stycznia 1944 r. przekroczyła granicę II Rzeczypospolitej, w związku z tym komendant Okręgu Wołyń AK zdecydował się 7 stycznia rozpocząć akcję „Burza”. 28 stycznia 1944 r. w miejscowości Suszybaba powołano 27 Wołyńską Dywizję Piechoty AK (27 WDP AK). Nawiązano do tradycji przedwojennej 27 Dywizji Piechoty. Stworzono dwie grupy pułkowe: kowelską („Gromada”) i włodzimierską („Osnowa”). Pierwszym dowódcą był płk Kazimierz Bąbiński „Luboń”, a od 10 lutego mjr dypl. Jan Wojciech Kiwerski „Oliwa”. 27 WDP AK w szczytowym momencie liczyła 6558 ludzi. W styczniu i lutym doszło do starć z Niemcami m.in. w pobliżu Rakowca, w Zasmykach i osadzie Karczunek. Walczono z UPA – od 11 stycznia do 18 lutego 1944 r. Na początku marca 1944 r. jednostka nawiązała łączność z Sowietami, stoczyła wraz z nimi bój o Turzysk 20 marca 1944 r., potem opanowała Turopin. Od 14 do 19 kwietnia dywizja była się w lasach mosurskich, a 20–22 kwietnia przebiła się do lasów nad górną Prypecią. 28 kwietnia udała się w lasy szackie. 21–22 maja toczyła walki z Niemcami i przekroczyła Bug, weszła na teren Okręgu Lublin AK.



Uroczystość wręczenia proporca  
ufundowanego przez społeczność  
powiatu kowelskiego dla III bata-  
lionu 50 Pułku Piechoty 27 WDP AK.  
Poczet sztandarowy z proporcem  
prowadzi ppor. Marian Moczulski  
„Jaszczur”. [z kolekcji prof. W. Fila-  
ra, zbiory Muzeum AK]



Defilada byłych żandarmów  
z Maciejowa, którzy przeszli na  
stronę 27 Dywizji AK, dowodzona  
przez ppor. Ryszarda Kasprowi-  
cza „Lwie Serce”. [z kolekcji prof.  
W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Grupa żołnierzy I batalionu  
43 Pułku Piechoty 27 WDP AK.  
[z kolekcji prof. W. Filara,  
zbiory Muzeum AK]





Sztandar środowiska krakowskiego żołnierzy 27 Wotyńskiej Dywizji AK (awers i rewers), 1988 r. [zbiory Muzeum AK]





Proporzec oddziału AK „Piotrusia” (awers i rewers) – por. Władysław Cieśliński, który powstał jesienią 1943 r. w zabudowaniach Klin w kolonii Spaszczyzna (powiat włodzimierski). W 1944 r. stał się proporcem I batalionu 23 Pułku Piechoty Zgrupowania „Osnowa” 27 WDP AK [zbiory Muzeum AK]



Grupa oficerów 27 WDP AK w Świnarzynie. Na pierwszym planie od lewej: por. Ludwik Stowicki „Buras”, oficer informacji ppor. Andrzej Buchman „Korsak”, szef sztabu mjr Tadeusz Sztumberk-Rychter „Żegota”, ksiądz kapelan Antoni Dąbrowski „Rafał”, dowódca dywizji ppłk dypl. Jan Wojciech Kiwerski „Oliwa”, dowódca III batalionu 50 Pułku Piechoty por. Zbigniew Twardy „Trzask”, dowódca 2. kompanii III batalionu 50 Pułku Piechoty por. Mikołaj Bałysz „Zagłoba”, adiutant por. Zbigniewa Twardego – chor. Józef Cienkusz „Liść”, marzec 1944 r.  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Odpooczynek żołnierzy z 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK, lasy szackie, maj 1944 r.  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Uroczyste przekazanie sztandaru pułkowego przez dowódcę 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK mjr. Jana Wojciecha Kiwerskiego „Oliwę” na ręce dowódcy III batalionu 50 Pułku Piechoty por. Zbigniewa Twardego „Trzaska”, Wołyń, marzec 1944 r.  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Rymacze – cmentarz żołnierzy 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK  
[fot. P. Naleźniak, zbiory IPN]

## „Kociół lubelski” – rejon stacjonowania 27 WDP AK

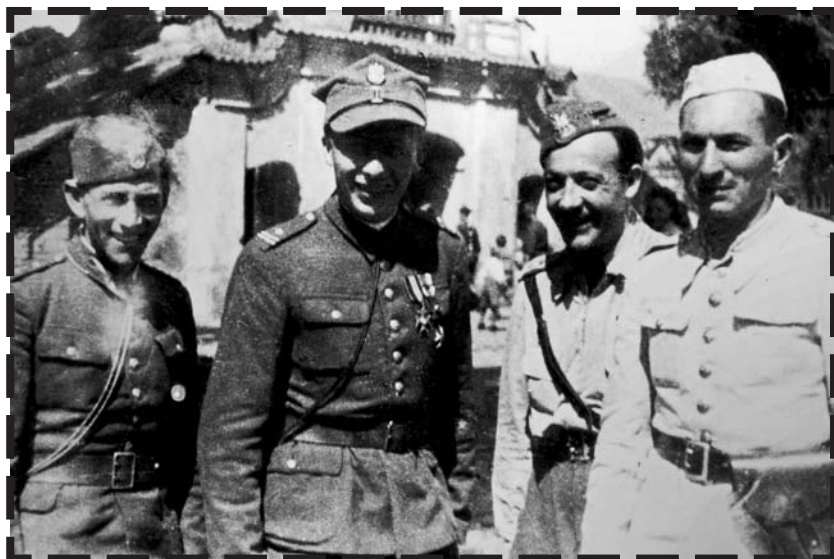


Żołnierze Kompanii Warszawskiej 27 WDP AK  
na ziemi lubelskiej  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]

Nocą z 9 na 10 czerwca 1944 r. oddziały 27 WDP AK przekroczyły w czterech miejscach Bug. W dniach 17–20 czerwca dotarły do lasów parczewskich, gdzie stacjonowały przez miesiąc. Nowym dowódcą dywizji został płk Jan Kotowicz „Twardy”. 15 lipca Niemcy rozpoczęli akcję pacyfikacyjną (kryptonim „Wirbelsturm” – „Cyklon”). Z 17 na 18 lipca jednostka przebiła się do lasów czemiernickich. Opanowano Firlej, Kamionkę, Lubartów, Kock, Michów i zablokowano ruch wojsk niemieckich z Lublina na Łuków. Na zajęty przez Polaków obszar weszły jednostki sowieckie. 25 lipca w Lubartowie doszło do spotkania szefa sztabu dywizji mjr. Tadeusza Sztumberka-Rychtera „Żegoty” z sowieckim gen. Jakowem Fokanowem. Uzgodniono współdziałanie w kierunku na Warszawę. Podczas spotkania w Skrobowie Sowietci zażądali złożenia przez dywizję broni. Zmierzające w kierunku Lubartowa oddziały zostały na wysokości Skrobowa otoczone przez wojska sowieckie. Przy drodze do Skrobowa żołnierze 27 WDP AK złożyli broń, a polowa radiostacja nadała do Londynu ostatnią depezę: „Sowieci nas rozbierają 27 d.p.”. Dowództwo zwolniło żołnierzy z przysięgi i wydano rozkaz rozejścia się. Niewielkiej grupie udało się przedrzeć do Warszawy i ci wzięli udział w powstaniu. Część trafiła do ludowego Wojska Polskiego. 27 WDP AK była największą formacją AK, która walczyła w czasie akcji „Burza”.

*Dnia 25 VII 44 [...] zostaliśmy w podstępny sposób otoczeni i rozbieni. To co ukochaliśmy ponad wszystko, to co opłaciliśmy krwią naszych braci – broń naszą musieliśmy bez walki z uciekającym wrogiem rzucić na ziemię.*

Rozkaz dzienny nr 217 dowódcy 1 kompanii I batalionu  
43 Pułku Piechoty AK ppor. Ryszarda Markiewicza  
„Mohorta” z 26 VII 1944 r.



Oficerowie 27 WDP AK w Kozłówcze (rejon Lubartowa), czerwiec 1944 r.  
Od lewej: rtm. Józef Ostoja-Gajewski „Tomasz”, mjr Tadeusz Sztumberk-Rychter „Żegota”, por. Roman Romaszkan „Maria”, ppor. Ryszard Pietrasz „Patysz”  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Żołnierze 1 kompanii II batalionu 43 Pułku Piechoty 27 WDP AK po przeprawieniu się przez Bug, czerwiec 1944 r.  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]



Grupa żołnierzy 27 WDP AK, Ostrów Lubelski, lipiec 1944 r.  
Z karabinem zawieszonym na szyi Zygmunt Stępniewski  
[z kolekcji prof. W. Filara, zbiory Muzeum AK]

## Enklawa „Ragnera”



Ppor. Czesław Zajączkowski „Ragner” (1917–1944).  
Od 16 maja 1943 r. dowódca OP 312, a następnie  
2 kompanii Zgrupowania Zaniemeńskiego  
[zbiory IPN]

Enklawa ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera” – IV batalion 77 Pułku Piechoty AK, wcześniej OP 312, tzw. Zgrupowanie Nadniemeńskie, obszar na południe od Lidy z ośrodkiem w miejscowości Bielica, styczeń–czerwiec 1944 r.

Już od maja 1943 r. na Nowogródzczyźnie Oddział Partyzancki 312 ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera” przeciwdziałał sowieckim grabieżom. Utworzenie partyzanckiej enklawy AK na prawym brzegu Niemna było możliwe dzięki taktycznemu zawieszeniu broni z Niemcami 4 stycznia 1944 r. w Lidzie przez Stołpecko-Nalibockie i Nadniemeńskie Zgrupowania AK. OP 312 ppor. „Ragnera” liczył ok. 300 żołnierzy, a w lutym został przemianowany na IV batalion 77 Pułku Piechoty AK. Główny obóz znajdował się w Filonowcach. Gdy w kwietniu 1944 r. Niemcy wycofali się z Bielicy, „Ragner” zajął miasteczko. Były tam szpital polowy i centrala telefoniczna. Starcia z sowieckimi partyzantami dostarczały broni, zaopatrzenia i informacji. Przeprowadzano też wypadły na południowy brzeg Niemna. Starcia z Niemcami maskowano jako akcje sowieckie. Kres enklawie położyły zawieszenie broni z Sowietami w czerwcu 1944 r. i operacja „Ostra Brama”.



Szwadron zwiadu  
konnego IV batalionu  
77 Pułku Piechoty AK,  
maj 1944 r.  
[zbiory  
Stowarzyszenia  
Łagierników Żołnierzy  
Armii Krajowej]



Proporzec 6 kompanii II batalionu 77 Pułku Piechoty AK „Krysiaków”, replika wykonana w 1983 r., w którą wszyto oryginalnego orła z okresu działań partyzanckich [zbiory Muzeum AK]



## Rzeczpospolita Turgielska



Odznaka 3 Wileńskiej  
Brygady AK  
[zbiory Muzeum AK]



Okolice Turgiel w początkach 1944 r. zostały oczyszczone z sił okupacyjnych przez oddział por. Gracjana Fróga „Szczerbca” i cichociemnego por. Adama Boryczki „Tońka”. Obszar ten stał się miejscem koncentracji 3 Wileńskiej Brygady AK dowodzonej przez por. „Szczerbca”. Były tam rusznikarnie, warsztaty samochodowe i szewskie oraz szpitale polowe, np. w Antoniszkach pod Oszmianą i w Onżadowie obok Turgiel. W kwietniu 1944 r. we wsi stacjonowała Kompania Szturmowa 3 Brygady Wileńskiej AK kpt. Romualda Rajsa „Burego”. 9 kwietnia 1944 r. w Turgielach odbyła się uroczysta msza i defilada z udziałem żołnierzy AK. W połowie maja 1944 r. koło wsi Murowana Oszmianka stoczono największą bitwę z litewskimi siłami kolaboracyjnymi – brygadą gen. Povilasa Plechanovičiusa, którą rozbito. Wzięci do niewoli żołnierze litewscy zostali wypuszczeni na wolność w białej. Republika przetrwała do wkroczenia Sowieców w lipcu 1944 r.



Wojskowe siodło niemieckie – półkulbaka, pierwsze ćwierćwiecze XX w. Siodło było używane w 23 Pułku Dragonów, po 1918 r. w Wojsku Polskim. [zbiory Fundacji im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie]



Pptk Aleksander Krzyżanowski „Wilk” przemawia do partyzantów i mieszkańców na rynku w Turgielach w Niedzielę Wielkanocną 9 kwietnia 1944 r.  
[zbiory Rodziny Siemaszków]



Por. Gracjan Fróg „Szczur” melduje komendantowi Okręgu Wileńskiego AK pptk. Aleksandrowi Krzyżanowskiemu „Wilkowi” 3 Brygadę gotową do uroczystego przeglądu na rynku w Turgielach.  
[zbiory Rodziny Siemaszków]



3 Brygada AK na postoju w Skorbutach niedaleko Turgiel, wiosna 1944 r.  
[zbiory Rodziny Siemaszków]

## Operacja „Ostra Brama” 7–13 lipca 1944 r.



Plan opanowania Wilna przez Armię Krajową przed nadejściem wojsk sowieckich zatwierdził Komendant Główny AK gen. dyw. Tadeusz Komorowski „Bór” na odprawie dowódców okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego w Warszawie 12 czerwca 1944 r. Operacji nadano kryptonim „Ostra Brama”. Na wieść o zbliżaniu się wojsk sowieckich dowódca Okręgu Wileńskiego AK ppłk Aleksander Krzyżanowski „Wilk” wydał 7 lipca rozkaz do natarcia na miasto, mimo nieprzybycia oddziałów AK z Nowogródzkiej. Około 4 tys. żołnierzy AK przy wsparciu kilku armat przeciwpancernych, moździerzy i granatników zaatakowało najsilniej umocniony, południowo-wschodni odcinek obrony niemieckiej. Przez kilka dni oddziały AK prowadziły zaciekle walki uliczne; najpierw samotnie, a następnie wraz z oddziałami sowieckimi, które wkroczyły do miasta. 13 lipca Wilno było wolne od Niemców. Na Górze Zamkowej załopotiała biało-czerwona flaga, zawieszona przez pchor. Jerzego Jenscha „Krepdeszyna” i kpr. Artura Rychtera „Zana”. Po kilku godzinach Sowietci zamienili ją na czerwoną. Straty AK w operacji „Ostra Brama” wyniosły ok. 550 zabitych, rannych i zaginionych.





Sekcja zwiadu konnego V batalionu  
77 Pułku Piechoty AK, 2 lipca 1944 r.  
[zbiory Archiwum Akt Nowych]



W wyzwolonym Wilnie –  
krótkotrwałe „braterstwo broni”  
żołnierzy AK i Armii Czerwonej,  
13 lipca 1944 r.  
[domena publiczna]



Żołnierze AK przy wileńskiej  
katedrze 13 lipca 1944 r. – chwila  
tryumfu po upadku ostatnich  
punktów niemieckiego oporu  
[zbiory Archiwum Akt Nowych]

## Republika Dziewieniska



Odznaka  
8 Oszmiańskiej  
Brygady AK  
[zbiory Muzeum AK]



Wiosną 1944 r. na okupowanej Wileńszczyźnie powstał obszar w pełni kontrolowany przez oddziały AK – tzw. Republika Dziewieniska (od Dziewieniszek, miasteczka położonego ok. 70 km na południe od Wilna).

W czerwcu 1944 r. w Dziewieniszkach w powiecie oszmiańskim rozpoczęło działalność połączone Dowództwo Oddziałów AK Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego z ppłk. Aleksandrem Krzyżanowskim „Wilkiem” na czele. Podlegali mu ppłk dypl. Lubośław Krzeszowski „Ludwik” (komentant Okręgu AK Wilno) i ppłk dypl. Adam Szydłowski „Poleszuk” (cichociemny, komentant Okręgu AK Nowogródek). Miejscowość ta została wybrana na miejsce postoju sztabu ze względu na jej centralne położenie w obszarze opanowanym przez oddziały AK, zamkniętym w trójkącie Wilno–Lida–Mołodeczno. W miasteczku funkcjonowały różne instytucje, m.in. drukarnia polowa Biura Informacji i Propagandy „Pobudka”, szpital polowy, radiostacja mająca łączność z Londynem oraz obóz jeniecki. W czerwcu 1944 r. w Dziewieniszkach stacjonowało kilkuset żołnierzy, a miasteczko stało się nieformalną stolicą oddziałów partyzanckich AK działających na tym terenie.

Defilada 8 Brygady na  
rynku w Dziewienisz-  
kach, czerwiec 1944 r.  
[zbiory M. Butkiewicza]





Kwatera dowództwa 8 Brygady  
AK przy rynku w Dzieńwieszkach  
[zbiory M. Butkiewicza]

Pluton zwiadu konnego  
w Dzieńwieszkach  
[zbiory M. Butkiewicza]



Wjazd partyzantów na rynek  
w Dzieńwieszkach, wiosna 1944 r.  
[zbiory M. Butkiewicza]

## „Burza” w okręgach Tarnopolskim, Stanisławowskim i Lwowskim – walka o Lwów 22–27 lipca 1944 r.



Odznaka 11 Karpackiej  
Dywizji Piechoty AK  
[zbiory Muzeum AK]



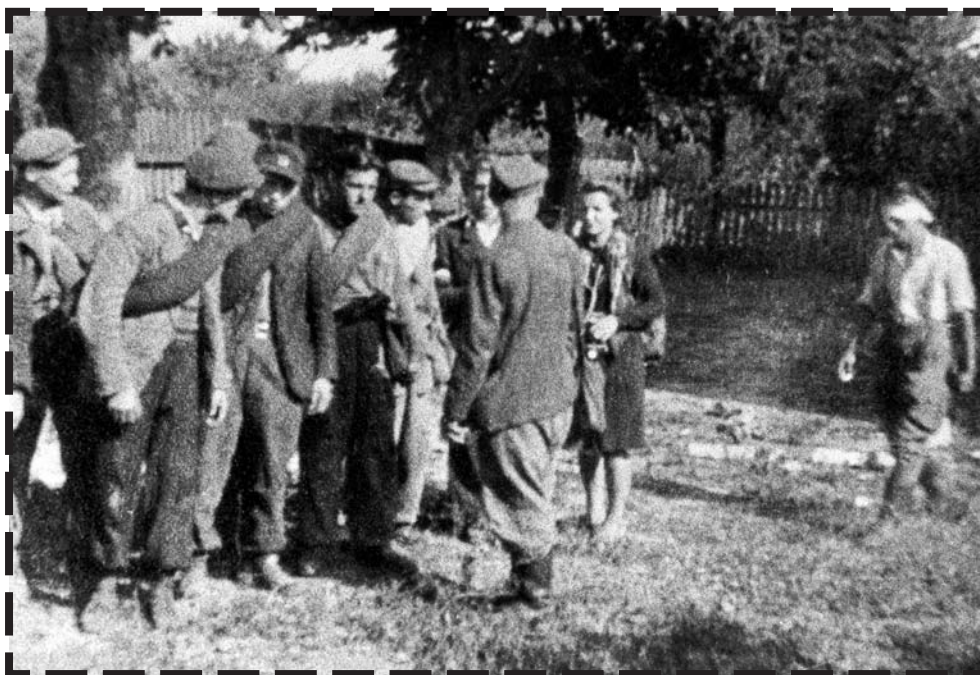
Komendant Okręgu Tarnopolskiego płk Franciszek Studziński 7 marca 1944 r. wydał rozkaz o podjęciu walk w ramach „Burzy”. Odtworzona 12 Dywizja Piechoty AK walczyła w lipcu o Złoczów i Brzeżany. Została rozbrojona przez Sowietów. W Okręgu Stanisławowskim działania rozpoczęto 10 marca 1944 r. Odtworzona 11 DP AK zajęła 27 lipca Sambor, i też rozbroili ją Sowieci. W Okręgu Lwowskim „Burza” zaczęła się w lipcu, odtworzono 5 DP AK. Oddziały okręgu liczyły 11 tys. ludzi. Celem i zadaniem „Burzy” w Lwowskim Obszarze AK było opanowanie Lwowa, który Ukraińcy nazywali „jednym wielkim podziemnym wojskowym obozem AK”, i zademonstrowanie polskości tych ziem wobec Sowietów i nacjonalistów ukraińskich. 22 lipca szwadrony 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich AK pod dowództwem kpt. Dragana Sotirovića „Draży” przystąpiły do walki na wschodnim przedpolu Lwowa i w mieście, wspierając atak 10 Korpusu Pancernego Gwardii Armii Czerwonej. Wraz z nimi walki toczyły miejskie i leśne oddziały 5 DP AK ppłk. dypl. Stefana Czerwińskiego „Karabina”. Siły polskie stanowiły konieczną dla powodzenia sowieckiego natarcia osłonę czołgów.

28 lipca oddziały AK złożyły broń przed oddziałami sowieckimi i zostały rozwiązane. Delegacja polskich oficerów z płk. Władysławem Filipkowskim ps. „Janka”, komendantem Obszaru Lwowskiego, udała się na spotkanie z gen. Michałem Żymierskim do Żytomierza. Kilka dni później wszyscy zostali uwięzieni.

Depesza gen. Kazimierza Sosnkowskiego do gen. Tadeusza Komorowskiego, 11 stycznia 1944 r.:

*[...] Sowiety stoją niezmiennie na stanowisku, że przynależność do Rosji ziem na wschód od linii Mołotow–Ribbentrop nie podlega dla nich dyskusji. Jestem przekonany, że na tych terytoriach nie zamierzają oni uznać w żadnych okolicznościach ani nawet praw gospodarza, ani tego aby charakter i zakres działania władzy sowieckiej był określony przez legalne władze polskie.*

AK w dokumentach 1939–1945, t. III, s. 240.



Żołnierze 1 plutonu 2 szwadronu 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich AK po rozbrojeniu na Pasiekach (przedmieście Lwowa) 28 lipca 1944 r. Przed frontem obrócony tyłem ppor. Zbigniew Gerono „Wilk”, za nim sanitariuszka Jadwiga Łamaszówna „Wisia”, na prawo ranny w walkach we Lwowie Marian Kasprowicz  
[fot. M. Domiszewski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Warta żołnierzy Kedywu Okręgu Lwów przy wejściu na teren Politechniki, przy furtce w czapce Henryk Rawicz „Garbaty”; lipiec 1944 r.  
[fot. M. Wex-Manasterski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Flagi polska i sowiecka na gmachu Politechniki przy ul. Sapiehy, który został zajęty przez żołnierzy Kedywu Okręgu Lwów w czasie akcji „Burza”, lipiec 1944 r.

[fot. M. Wex-Manasterski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Widok z ul. Głębokiej na dom przy ul. Na Bajki 1 i czołg na ulicy podczas akcji „Burza” we Lwowie, lipiec 1944 r.  
[fot. M. Wex-Manasterski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Żołnierze 3 szwadronu 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich AK na Pasiekach. Od lewej: st. uł. Władysław Załogowicz „Felek”, Józef Czarnecki; za nimi stoi Pieniążczak, NN „Wilk”, Antoni Kryl, lipiec 1944 r.  
[fot. Waldemar Pniewski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Chor. Adam Ekiert „Pogarda”, dowódca oddziału leśnego 1 kompanii tzw. samborskiej [zbiory Muzeum AK]

Tadeusz Żenczykowski o Lwowie w okresie walk:

*Bitwa była zażarta i ostatecznie wygasta dopiero 27 lipca. O jego [Lwowa] polskości świadczyły nie tylko nastroje ludności, ale i wygląd ulic ozdobionych biało-czerwonymi flagami. Żołnierze AK byli owacyjnie witani i przyjmowani. Lwowianie odczuwali dumę, że w uwolnieniu miasta uczestniczyli nasi żołnierze. Dowódcy sowieccy wielokrotnie wyrażali uznanie za ich bojową postawę i odniesione sukcesy*

T. Żenczykowski, *Polska Lubelska 1944*, Paryż 1987, s. 45–46.

# ODEZWA

## ŻOŁNIERZE!

Wybiła godzina ostatecznej rozprawy z odwiecznym naszym wrogiem, Niemcami!

Pod naporem Zwycięskiej Czerwonej Armii zostało złamane jarzmo terroru hitlerowskiego, z którym przez trzy lata prowadziliśmy walkę na śmierć i życie. Wojna toczy się obecnie na naszych ziemiach o wyzwolenie naszej Ojczyzny. Oddziały Armii Krajowej, walcząc na tyłach wroga w myśl rozkazów Rządu Rzeczypospolitej i Naczelnego Wodza, osłabiały opór niemiecki. Za pełny poświęcenia trud dziękuję Wam, Żołnierze!

Pamiętajcie jednak, że bój o Wolność toczy się nadal. Walcząc obecnie w zmienionych warunkach, z odchyłoną przyłbicą i we współdziałaniu bojowym z Armią Czerwoną, wzywam Was do zdwojenia wysiłków, karność i ofiarności w znoszeniu żołnierskiego trudu.

**Nagrodą nam będzie Wolna, Niepodległa i Potężna Rzeczpospolita Polska.**

**Komendant Sił Zbrojnych w Kraju  
na Obszar Południowo-Wschodni**

Odrobno w Tajnych Lwowskich Drukarniach Wojskowych

Odezwa Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju na Obszar Południowo-Wschodni gen. Władysława Filipkowskiego do żołnierzy AK z 26 lipca 1944 r. sporządzona po uzyskaniu zgody dowództwa sowieckiego na formowanie 5 Dywizji Piechoty, która miała dalej walczyć u boku Armii Czerwonej. Odezwę rozlepiono na ulicach Lwowa, następnego dnia zażądano złożenia broni przez polskie oddziały. [zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



„Rannego kpt. Drażę przeniesiliśmy ze szkoty na Pasiekach do domu ogrodnika”, rys. st. ut. Władysława Załogowicza „Felka” przedstawiający rannego kpt. Dragana Sotirovića „Drażę” w pierwszym dniu walk o Lwów, w: *Kronika Władysława Załogowicza*, fotokopia [zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Dowództwo Dzielnicy Południowej przed Domem pod Książką Aleksandra Semkowicza przy ul. Kadeckiej 36. Od lewej siedzą w pierwszym rzędzie: ppor. Franciszek Specylak „Rapier”, Maria Grosse „Stenia”, NN, ppor. Bolestaw Wojtowicz „Ten”, NN, por. Jan Podhaniuk „Kabe”; stoją w drugim rzędzie: kpr. pchor. Adam Baczyński „Maur”, kpr. pchor. Dezydery Szymkiewicz „Damian”, kpr. pchor. Mieczysław Wex-Manasterski „Fajttapa”, kpt. Karol Borkiewicz „Zen”, NN, lipiec 1944 r. [fot. M. Wex-Manasterski, zbiory Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Sztandar Dzielnicy „Północ” Inspektoratu AK Lwów Miasto (awers i rewers). Wykonany na przełomie 1943 i 1944 r., poświęcony 3 maja 1944 r. w kościele pw. św. Marcina we Lwowie i tam przechowywany do 1946 r. Następnie wywieziony do Gliwic przez ks. Bolesława Zarzycańskiego podczas przesiedlania lwowiaków. Sztandar został gruntownie przerobiony w latach 1991–1994 poprzez naszywanie oryginalnych części na nowy płat. [zbiory Muzeum AK]



Apteczka Luftschutz, pochodząca z zestrzelonego samolotu niemieckiego wraz z wyposażeniem uzupełnionym medykamentami z lwowskich aptek. Używana w rejonie dzielnicy wschodniej Lwowa „Aster 14”, następnie w 14 Putku Ułanów Jazłowieckich AK.  
[zbiory Muzeum AK]

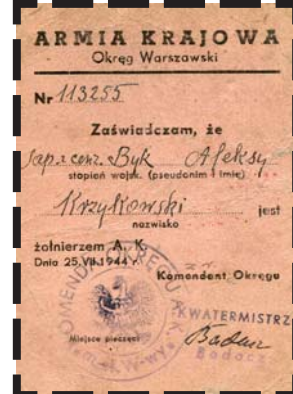
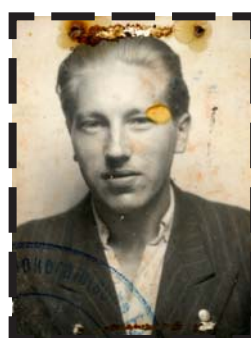
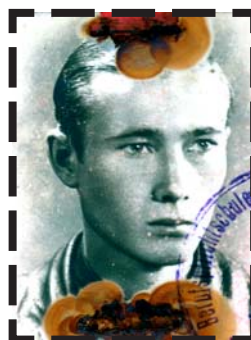


## Powstanie Warszawskie

na fotografiach m.in. Sylwestra „Krisa” Brauna  
[zbiory Muzeum AK, Centrum Dokumentacji  
Czynu Niepodległościowego]









**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 2426

Zaświadczam, że  
strz. Jur Jarzy  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Olek Jarzy jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 1822

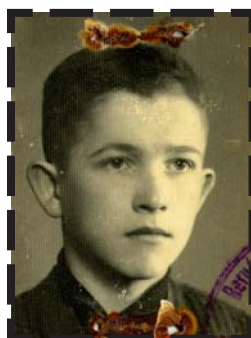
Zaświadczam, że  
Bogusław Tadeusz Krasnowski  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
porwisiak jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 10006 / M.S.O. P.

Zaświadczam, że  
Kpt. podchor. Edward Golecki  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Pudowski jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 3469

Zaświadczam, że  
R Y Ś Leonard, strzelec  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
SADZIŃSKI Leonard Jozef jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 1080

Zaświadczam, że  
sł. str. Kachan, Ciska "Mandy"  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Podgórski jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 4276

Zaświadczam, że  
sł. str. 2230 "Podgórski"  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Jaroszyński jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 4258

Zaświadczam, że  
str. Gienek Eugeniusz  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Podgórski jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan



**ARMIA KRAJOWA**  
Okręg Warszawski

Nr 4276

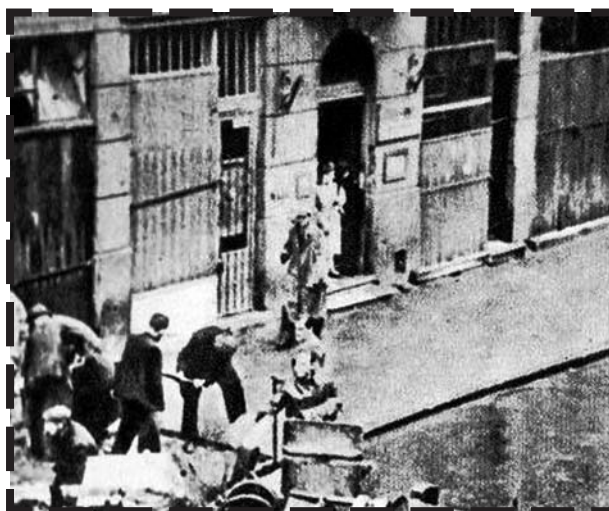
Zaświadczam, że  
sł. str. 2230 "Podgórski"  
stopień wojsk. (pseudonim i imię)  
Jaroszyński jest  
nazwisko  
żołnierzem A. K.  
Dnia 25.VII.1944 r. Komendant Obwodu  
H. Kachan

## Powstańcze enklawy wolnej Polski – Śródmieście

1 sierpnia 1944 r. na rozkaz Komendanta Głównego AK oddziały Armii Krajowej rozpoczęły walkę o wyzwolenie stolicy.

W pierwszych dniach powstańcy opanowali większość Śródmieścia, Powiśle oraz Stare Miasto. Opanowane tereny stawały się enklawami wolnej Polski. Aleksander Gieysztor wspominał: „Śródmieście miało obraz wyspy. Wyspy, która otoczona ogniem, kordonem walecznym, była tym właśnie przez tyle lat oczekiwanym miejscem wolności”.

Powstańcze władze przystąpiły do organizacji życia publicznego na wyzwolonym terytorium: wydawano zarządzenia, drukowano i kolportowano prasę, wznoszono barykady i przejścia między ulicami, gromadzono żywność i medykamenty, organizowano produkcję broni, tworzone stołówki i szpitale, uruchomiono łączność kurierską i powstańczą pocztę. W Śródmieściu domy najdłużej stały nieuszkodzone, można w nich było mieszkać. Działały sklepy z żywnością, tytoniem i wódką. Brakowało warzyw i owoców. Liczono, że Sowieci dotrą do Warszawy i pomocą wyzwolą miasto. Jednak Armia Czerwona zatrzymała się nad Wisłą. Powstańcza enklawa w Śródmieściu przetrwała do 2 października 1944 r.



Budowa barykady w czasie Powstania Warszawskiego  
[zbiory Muzeum AK]



Patrol sanitarny Wojskowej Służby Kobiet. Śródmieście Północ, ul. Moniuszki 9  
[fot. C. Gerwel „Orłoś”, [zbiory Muzeum Powstania Warszawskiego]



Stołówka powstańcza w „Adrii” na ul. Moniuszki 8  
[zbiory Muzeum AK]



Listonoszki z Harcerskiej Poczty Polowej na ul. Jasnej  
[zbiory Muzeum AK]

## Powstańcze enklawy wolnej Polski – Mokotów i Żoliborz



Warta powstańcza przed budynkiem przy ul. Krasińskiego 16 – kwaterą dowódcy oddziałów AK na Żoliborzu ppłk. Mieczysława Niedzielskiego „Żywiciela” [zbiory Muzeum AK]



Dowódca pułku „Baszta” ppłk Stanisław Kamiński „Daniel” podczas przeglądu kompanii „Krawiec” z batalionu „Ryś” VII Obwodu AK „Obroża” przybyłej na Mokotów z lasów chojnowskich nocą z 18 na 19 sierpnia 1944 r. [zbiory Muzeum AK]

Mokotów i Żoliborz tworzyły w czasie Powstania Warszawskiego dwie największe i najważniejsze enklawy, odgrywając dla dzielnic centralnych rolę osłony i łącznika z leśnymi oddziałami AK operującymi na północ i południe od stolicy. Obwód V Okręgu AK Warszawa oprócz Mokotowa obejmował Sielce, Sadybę, część Ursynowa i Wilanowa. 6 tys. powstańców dowodził ppłk Józef Rokicki „Karol”. Trzon obrony stanowił pułk „Baszta” pod dowództwem ppłk. Stanisława Kamińskiego „Daniela”. Obszar od al. Niepodległości po Sadybę stanowił „Rzeczpospolitą Mokotowską” – skrawek wolnej Polski, zarządzany przez struktury cywilne Państwa Podziemnego. Działały poczta, sądy, szpitale. Drukowano pisma, np. „Biuletyn Baszta”. Mokotów bronił się do 27 września 1944 r.

W Obwodzie II (Żoliborz) walki rozpoczęły się najwcześniej – 1 sierpnia ok. godziny 14. powstańcy dowodzeni przez ppłk. Mieczysława Niedzielskiego „Żywiciela” nie zdobyli żadnego kluczowego obiektu, wycofali się do Kampinosu. Powrócili 4 sierpnia i bez walki opanowali dzielnicę, tworząc Rzeczpospolitą Żoliborską, gdzie zorganizowano administrację, wydawano prasę, np. „Biuletyn Okręgu IV PPS i OWPPS”. Żoliborz długo był względnie bezpieczną powstańczą enklawą. Upadł 30 września 1944 r.

*Bo nasz obronny wał mocniejszy jest od skał,  
A nasze serca twardsze są od stali ich najcięższych dział.  
Bez hełmów nasza skroń, lecz pęknie pocisk oń,  
Bo nasza wola to jest najwspanialsza polska broń.*

Bronisław Robert Lewandowski – *Marsz Żoliborza*



Powstańcy z 1110 plutonu ppor. Witolda Pisarskiego „Koryckiego”, z dywizjonu „Jeleń” 7 Pułku Ułanów AK, wyruszają na patrol z posesji przy ul. Odyńca 7 na Mokotowie. Pozdrawiają ich sanitariuszki – Maria Kosicka „Małgorzata” (po lewej) i Alina Ciembroniewicz-Zabietto „Alina” [zbiory Muzeum AK]

# WIADOMOŚCI RADIOWE

Warszawa, dnia 18 sierpnia 1944 r. Piątek Wydanie wieczorne Nr. 24

## WZGLĘDNI CISZA POD WARSZAWĄ

Londyn 18.8.g.18.0. Działaniach niemiecko-rosyjskich w rej. W-wy nie było do godz. 18-oj żadnych wiadomości. Wiadomym jest, iż przeciwnieństwo niemieckie

### PRZYBYWAJA

Do W-wy przybyły dziś form. pociągów AK, ciągnących z Gór Świętokrzyskich. Informują nas, iż na skutek rozkazu gen. Bora ciagnie w kierunku W-wy wielotysięczna armia z Kielc i okolic.

napotkało na kontratak sowiecki. Prawy brzeg Wisły jest obsadzony tylko przez jedną pancerną dywizję niemiecką, która broni odwrótu dookół niemieckich. W rej. Sandomierza dalsze krwawe walki. Front zachodni. Opatów. St. Mała okupowana. Miasto znajduje się w rękach slantów od kilku dni. Polacy zdobyli Trun na południu od Pałajso. Amerykańskie kolumny pancerne w pochódzie na Paryż uwolniły Rambouillet, porożone koło Jerez. Cała górna Sabaudia jest w rękach partyzantów francuskich. Ożywiona działalność partyzantów na

połnoc od Pirenejów, doprowadziła do zdobycia kilku miejscowości. Wśród nich Orthes. W Sabaudii, gdzie partyzanci uwalniają jedną po drugiej miejscowości często nawet bez walki, garnizony niemieckie przed opuszczeniem tych miejscowości dopuszczają się często aktów terrorystycznych w stosunku do ludności cywilnej. W południowej Francji, sprzymierzeni uwolnili Draguignan o 70 km od wybrzeża i dotarli do przedmieść Tulonu i Cannes. W Nizzy i Cannes Niemcy wysadziły w powietrze urządzenia portowe. Na froncie w południowej Francji zdobyto dotąd 7.000 jeńców, w tym 1 generała z całym sztabem. Dwunastu polskich lotników zestrzeliło wczoraj nad Paryżem 16 nieprzyjacielskich samolotów. Por. Piotrzak zestrzelił sam 2 niemieckie aparaty. Gordon Hull min. spr. zagr. USA na konferencji prasowej oznajmił, że Prez. Roosevelt oświadczył, iż sprzymierzeni nie popełnią błędów z roku 1919 i tym razem Niemcy nie unikną okupacji z chwilą, gdy armia sprzymierzona przekroczy granicę Rzeszy.

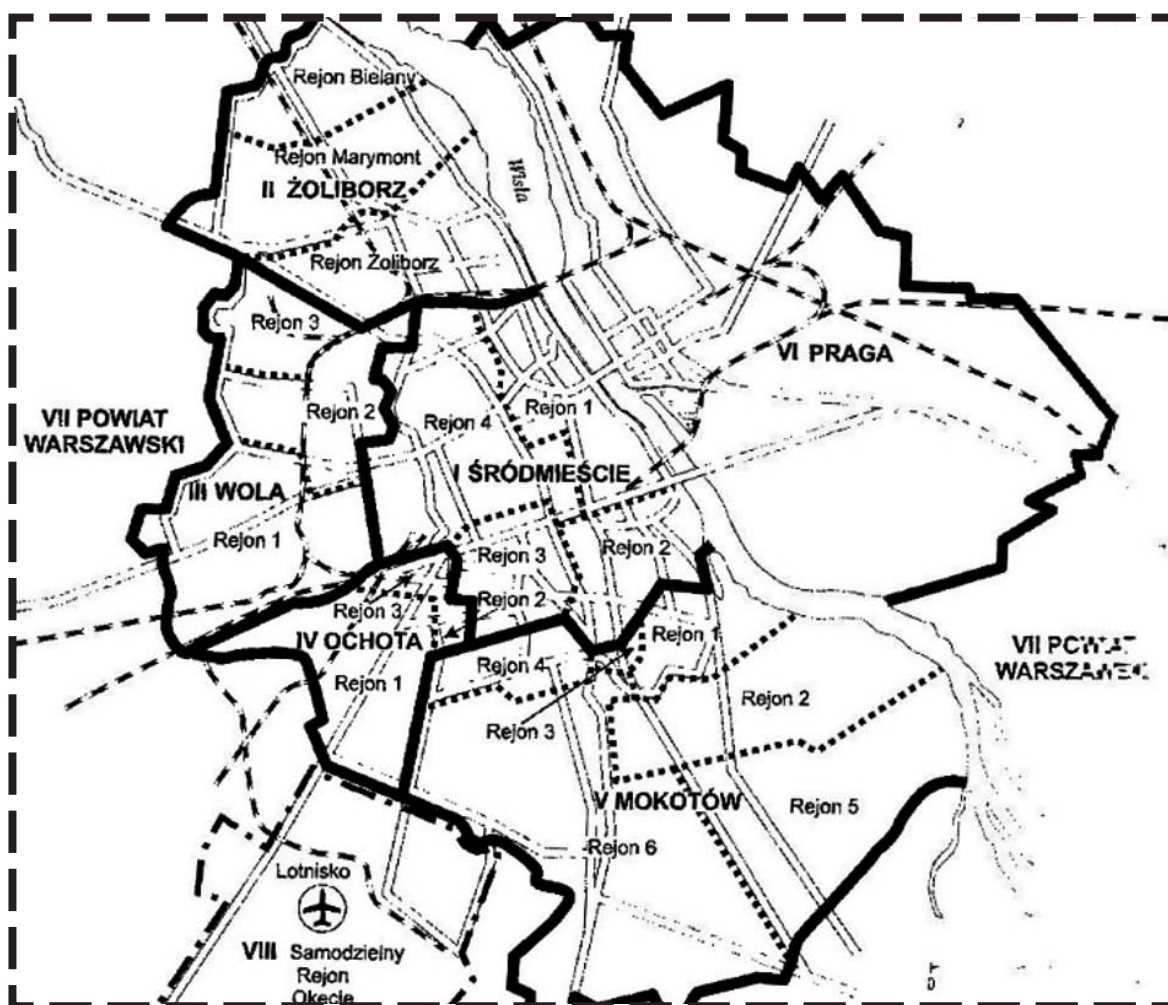
**Z OSIATNEJ CHWILI.** Miejscowość Gombin w Prusach Wschodnich jest ostrzeliwana przez artylerię sowiecką.

Wszystkie statki niemieckie na Bałtyku mają być w pogotowiu, by wywieźć Niemców z Finlandii, Estonii i Łotwy.

7 godz. popołudn. Niemcy od strony Mokotowa zaczęli ostrzeliwać Śródmieście ciężką artylerią. Duża ilość pocisków padła na ul. Słiską, Sionną, Żelazną, Krochmalną i Pl. Żelaznej Bramy.

## ŚMIERĆ ZBRODNIARZOM

Londyn 18.8.44. Dzisiaj przed radcą o godz. 18-oj Min. Spr. Zewn. p. W. Barackcyk powiedział: "Barbarzyństwo niemieckie w W-wie poruszyło sumienie całego świata. To, co czynią Niemcy na froncie warszawskim, jest jedną z największych zbrodni, jakie widzieliśmy. Przymuszanie kobiet do orgazmów, rozstrzeliwanie 12-letnich chłopców, stosowanie wobec żołnierzy AK niesłychanego terroru i mordów – stanowią dowody niemieckich okrucieństw. Wzrost takiego zbrodniczego niemieckiego, sprawiedliwej kary. Każda zbrodnia jest skrupulatnie notowana przez specjalną komisyję, która została ustanowiona jeszcze w 1942 r. Komisja ta jest w posiadaniu dokładnych spisów zbrodni i zbrodniarzy. Prowadzone są specjalne kartoteki rejestrów. Jesteśmy w posiadaniu obfitego materiału oskarżającego i dowodów zbrodni niemieckiej. Komisja posiada spisy wszystkich organizacji niemieckich, działających podczas okupacji w Polsce. Śledząc dzieła straszliwej kary. Wyrok będzie szybki i sprawiedliwy. Ze zgłisz i ruin W-wy podnosi się wołanie: śmierć zbrodniarzom".



Podział Warszawy na obwody i rejony AK



Odznaka pamiątkowa  
Zgrupowanie „Krybar” AK



Odznaka pamiątkowa  
Obwód 6 - XXVI AK  
(Praga)



Odznaka pamiątkowa  
Plutku „Baszta” AK



Odznaka pamiątkowa  
Batalionu „Zośka”



Odznaka pamiątkowa  
„Powstanie War-  
szawskie 1944”



Odznaka pamiątkowa  
Zgrupowania „Chrobry II”



Odznaka pamiąt-  
kowa Batalionu  
„Parasol”



Odznaka pamiątkowa  
Dywizjonu Motorowego  
Komendy Obszaru War-  
szawskiego AK



Krzyż Powstania  
Warszawskiego



Orzeł czapkowy  
powstańczy,  
wyrób konspiracyjny  
1943–1944



Pistolet Retolaza „Eibar”, broń Heleny  
i Włodzimierza Michałowskich – uczestników  
Powstania Warszawskiego

[Wszystkie  
eksponaty  
pochodzą  
ze zbiorów  
Muzeum AK  
w Krakowie]



Flaga polska używana  
w czasie Powstania  
Warszawskiego



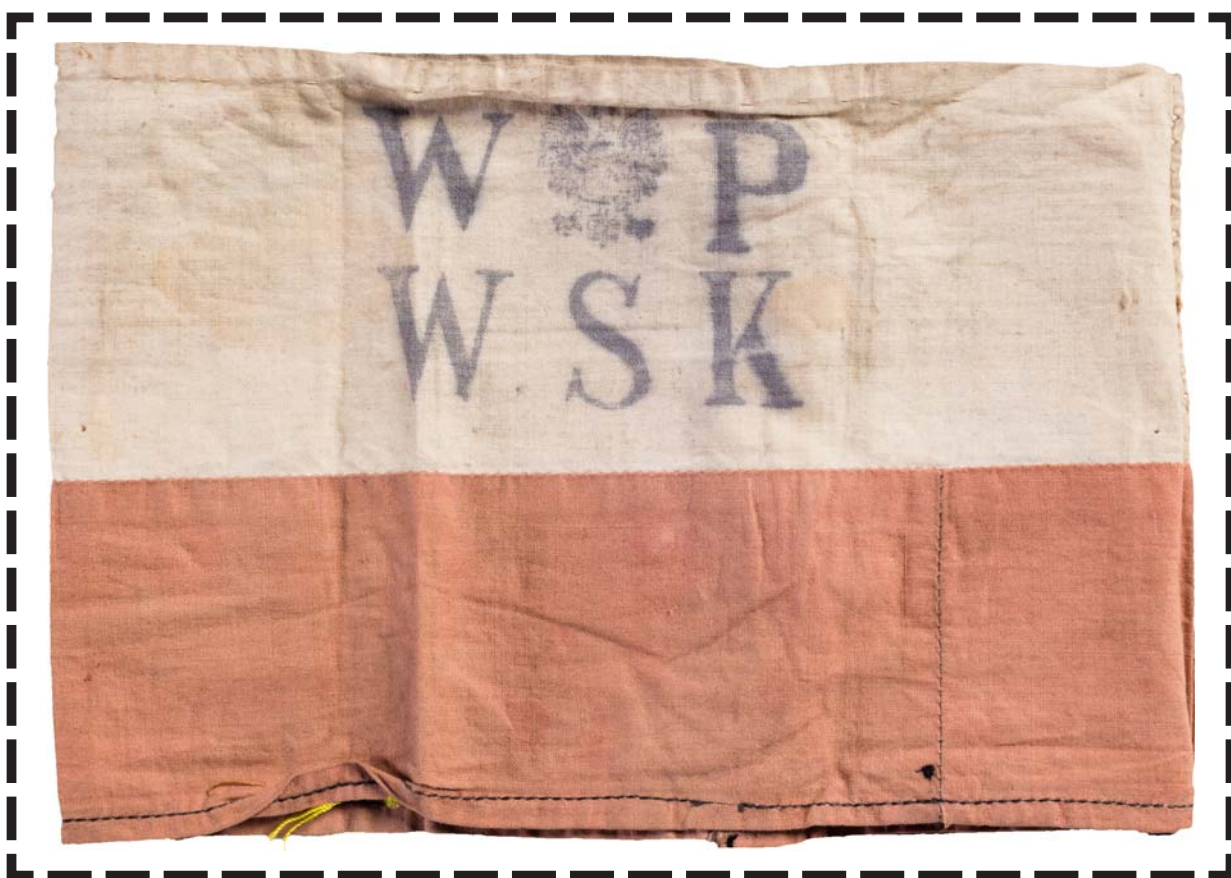
Niemiecki chlebak wojskowy  
Władysława Brzozowskiego  
„Władka”



Portfel wraz z fotografią kobiecą



Znaczek służby  
Pomocy Żołnierzom  
należący do Stefanii Imieli



Biało-czerwona opaska tączniczki Marii Imieli-Brugier z pieczętką Wojskowej Służby Kobiet



Torba sanitarna ze śladami krwi sanitariuszki  
Czesławy Imieli, poległej podczas  
Powstania Warszawskiego

Chlebak



Opaska Czerwonego Krzyża ze śladami krwi sanitariuszki Czesławy Imieli,  
poległej podczas Powstania Warszawskiego

[Wszystkie eksponaty pochodzą ze zbiorów Muzeum AK w Krakowie]

## Z pomocą powstańczej Warszawie (północne i wschodnie Mazowsze, Podlasie)



Płk Hieronim Suszczyński „Szeliga” (1895–1964). W czasie „Burzy” dowódca Grupy Operacyjnej AK „Wschód”. 7 sierpnia 1944 r. podstępnie rozbrojony przez Sowietów we wsi Niedziałka pod Mińskiem Mazowieckim ze sztabem i 750 żołnierzami. Wywieziony w głąb ZSRS, powrócił do Polski w listopadzie 1947 r.  
[domena publiczna]

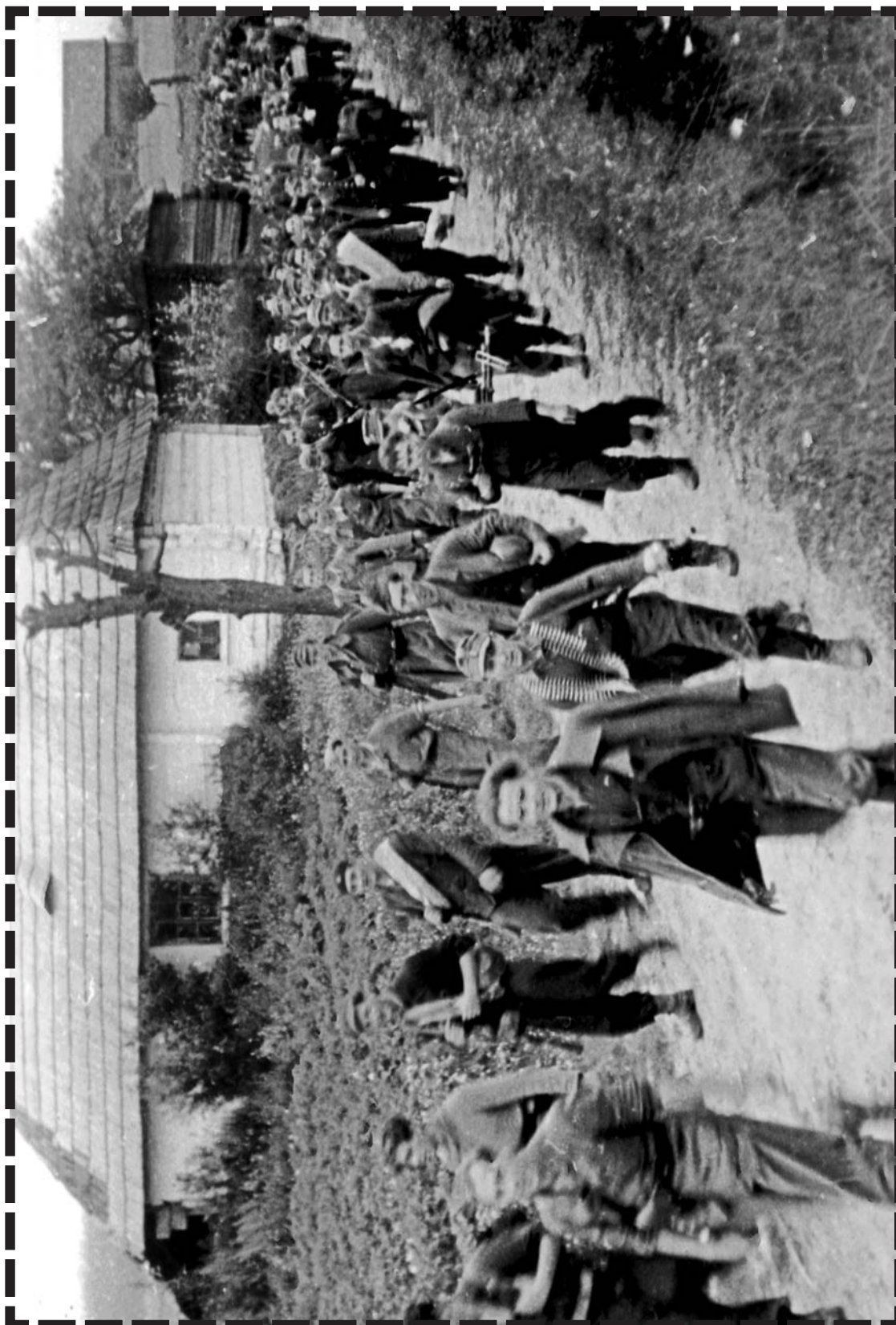


Hipolit Nowina-Konopka (1894–1945) – żołnierz AK, burmistrz Mińska Mazowieckiego po wyzwoleniu miasta przez Armię Krajową (z nominacji Delegata Rządu na Kraj). 3 marca 1945 r. zamordowany skrytobójczo przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa.  
[zbiory Muzeum Ziemi Mińskiej]

26 lipca 1944 r. komendant Obszaru Warszawskiego AK gen. bryg. Albin Skroczyński „Łaszczyk” rozkazał dowódcom podokręgów Wschód, Zachód i Północ rozpocząć operację „Burza”. Od 1 sierpnia zadaniem oddziałów w terenie była pomoc Powstaniu przez wiązanie jednostek niemieckich idących do stolicy. 14 sierpnia gen. dyw. Tadeusz Komorowski „Bór” nakazał oddziałom AK iść na Warszawę z odsieczą. Realizacja pierwszego rozkazu była wykonalna, drugiego nie.

Podokręg Wschód wystawił Grupę Operacyjną, to jest 8 Dywizję Piechoty AK i Mazowiecką Brygadę Kawalerii AK płk. Hieronima Suszczyńskiego „Szeligi”. Oddziały AK zapobiegły m.in. spaleniu Łosic, pacyfikacji Wiśniewa, wysadzeniu mostu na Tocznej, zniszczeniu katedry, elektrowni i mostów w Siedlcach. Wysadzono pociągi, blokowano szosy, organizowano zasadzki. Od lipca do września istniała w Puszczy Białej enklawa III batalionu 13 Pułku Piechoty mjr. Antoniego Jahołkowskiego „Brzeskiego”, która wiązała znaczne siły niemieckie.

W ramach „Burzy” zdobyto wiele miejscowości. Od 30 lipca wspólnie z Armią Czerwoną opanowano Marki, Zielonkę, Strugę i Pustelnik. Oddziały AK wyzwoliły Kałuszyn, Latowicz, Kołbiel, Mrozy, Radzymin, Węgrów. Zajęto węzeł komunikacyjny Tłuszcz na magistrali kolejowej Małkinia–Warszawa oraz 30 lipca Mińsk, gdzie przez dobę – do wkroczenia Sowietów – funkcjonowała wolna Polska.



Przemarsz 2 Pułku Piechoty Legionów AK na koncentrację Korpusu Kieleckiego w lasach przysuskich. Akcji marszu na pomoc Warszawie nadano kryptonim „Zemsta”. Na zdjęciu żołnierze z plutonu chor. Tomasza Wagi „Szorta” I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK maszerują w rejonie Siekierna, 16 sierpnia 1944 r. [fot. ppor. cz. w. Feliks Kondrko „Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]

## Republika Stołpecko-Nalibocka

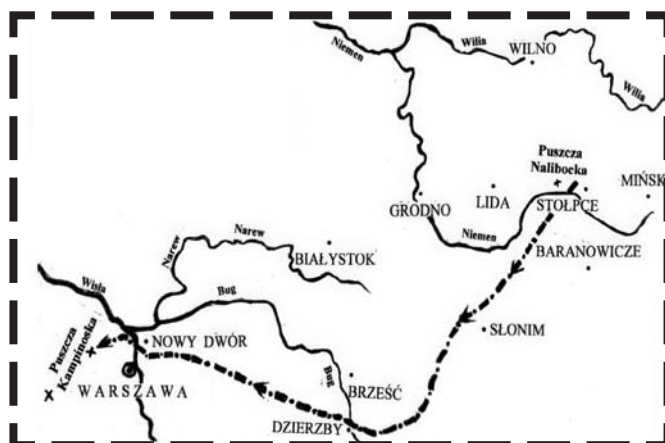


Por. Adolf Dawid Pilch, „Pistolet”, „Góra”, „Dolina” (1914–2000), cichociemny, dowódca Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego [zbiory Archiwum Akt Nowych]



W czerwcu 1943 r. w V Obwodzie Stołpce „Słup” (Okręg Nowogródek AK) powstał Polski Oddział Partyzancki por. Kacpra Miłaszewskiego „Lewalda”. Jego pierwszą akcją był atak na niemiecki garnizon Iwieńca. Następnie oddział przeszedł do Puszczy Nalibockiej, tam został zniszczony przez Niemców (akcja „Hermann”). Jesienią 1943 r. por. Adolf Pilch „Góra” rozpoczął odtwarzanie oddziału. Na uroczysku Drywiczna, 15 km od Nalibok, założono obóz – „Puszczańską Partyzancką Republikę”. 1 grudnia 1943 r. Sowietcy wywabili z obozu oficerów, otoczyli i rozbroili oddział, zabijając ok. 50 żołnierzy. Por. Pilch i kilkudziesięciu partyzantów wydostało się z oblawy. Założyli nowy obóz koło Iwieńca. Nadal dochodziło do starć z Sowietami. W kwietniu 1944 r. zgrupowanie liczące 800 żołnierzy przekształcono w 78 Pułk Piechoty AK oraz Dywizjon Kawalerii 27 Pułku Ułanów. Latem, z powodu odcięcia drogi do Wilna, por. „Góra” poprowadził zgrupowanie na zachód. 26 lipca kolumna kawalerii i 190 furmanek dotarły do Puszczy Kampinoskiej, przebywszy 550 km.

Trasa przemarszu Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego z Puszczy Nalibockiej do Puszczy Kampinoskiej w dniach 29 czerwca – 30 lipca 1944 r.







Akcja w gminie  
Rubieżewicze  
(pow. stołpecki),  
pierwszy z prawej  
dowódca Zgru-  
powania por. Adolf  
Pilch „Góra”  
[zbiory Archiwum  
Akt Nowych]



Pogrzeb żołnierzy  
z 27 Pułku Ułanów  
AK i 78 Pułku Pie-  
choty AK (Zgru-  
powanie Stołpec-  
ko-Nalibockie)  
w Starzynkach  
[zbiory Archiwum  
Akt Nowych]



Uroczysta msza  
polowa 27 Pułku  
Ułanów AK  
i 78 Pułku Piechoty  
AK (Zgrupowanie  
Stołpecko-Naliboc-  
kie) w Starzynkach  
z okazji święta  
3 Maja 1944 r.  
[zbiory Archiwum  
Akt Nowych]



## Niepodległa Rzeczpospolita Kampinowska



Przybycie do Puszczy Kampinoskiej w lipcu 1944 r. Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego Armii Krajowej por. Adolfa Pilcha „Doliny” oraz koncentracja innych oddziałów dały początek Grupie „Kampinos” kpt. Józefa Krzyczkowskiego „Szymona” (zastępca por. „Doliny”). Grupa „Kampinos” liczyła 3 tys. żołnierzy, panowała na kilkudziesięciu kilometrach kwadratowych Puszczy Kampinoskiej. Obszar ten był zapleczem powstańczej Warszawy i „Niepodległą Rzeczpospolitą Kampinoską”. Okoliczne wsie wspierały partyzantów. W Wierszach stacjonowało dowództwo, działały warsztaty, szyto umundurowanie, naprawiano broń i odprawiano msze. Z posługą rannym śpieszył ks. Stefan Wyszyński „Radwan III”. Puszcza Kampinowska była miejscem odbioru wielu alianckich zrzutów z zaopatrzeniem, które w części przekazywano na Żoliborz. Do końca września oddziały Grupy „Kampinos” stoczyły 47 walk z Niemcami. Republika upadła po okrążeniu i rozbiciu zgrupowania AK 29 września 1944 r. w bitwie pod Jaktorowem.



Kwatera Kompanii Lotniczej. Dzielenie czaszy spadochronu ze zrzutów zaopatrzenia RAF dla bazy Zgrupowania „Kampinos” na potrzeby odzieżowe. Wiersze, około 5 września 1944 r. [zbiory IPN]

Pierwszy powstańczy  
posiłek u gospodarza  
w samotnej zagrodzie.

Od lewej: kpr. Stanisław Suszczyński „Staszek”, kpr. Wacław Maciejczak „Wacek”, strz. Witold Goetzen „Profesor”, kpr. Jan Koźniewski „Korab”, kpr. pchor. Kazimierz Lewicki „Moskal”, strz. Stanisław Białkowski „Biały”. Opacz Mały, 2 sierpnia 1944 r.  
[zbiory IPN]



Warsztat rusznikarski Zgrupowania „Kampinos”. Zamontowane na samochodzie działko kal. 20 mm sprzężone z karabinem maszynowym. Wiersze, 21 września 1944 r.  
[zbiory IPN]

Park samochodowy Grupy „Kampinos”. Od lewej: kpr. Józef Zieleziński „Lewozwis” (pochylony nad przyczepą), Rosjanin Andriej (za „Lewozwisem”), niemiecki jeńiec mechanik (pracuje przy motocyklu). Wrzesień 1944 r.  
[zbiory IPN]



## Republika Wszachowska 1–9 sierpnia 1944 r.



Teren koncentracji 2 Pułku Piechoty Legionów AK i miejsce postoju dowództwa 2 Dywizji Piechoty Legionów AK – obszar na południe od Pasma Jeleniowskiego Gór Świętokrzyskich pomiędzy Łagowem, Rakowem a Bogorią i Iwaniskami, obejmujący ok. 150 km<sup>2</sup>.

Powstanie republiki partyzanckiej poprzedziły działania zbrojne AK w Inspektoracie Sandomierskim w ramach akcji „Burza”. Oddziały AK uderzyły na cofające się wojska niemieckie, co umożliwiło Sowietom utworzenie z 31 lipca na 1 sierpnia przyczółka sandomierskiego. Po wykonaniu zadań oddziały przeszły na zachód. Koncentracja w Obwodzie Opatowskim służyła formowaniu 2 Pułku Piechoty Legionów AK pod dowództwem mjr. Antoniego Wiktorowskiego „Kruka”. Oddziały AK walczyły samodzielnie lub wspólnie z Sowietami. W polu było współdziałanie, a na szczęblu sowieckiego 7 Korpusu Pancernego Gwardii zażądano podporządkowania pułku PKWN i armii Berlinga. Pod groźbą rozbrojenia i represji oddziały polskie przeszły w nocy z 9 na 10 sierpnia na północny stok Pasma Jeleniowskiego.

[Na tej i następnej stronie:]

Spotkanie żołnierzy I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK z żołnierzami sowieckiego zwiadu z udziałem mieszkańców Barda. Początek sierpnia 1944 r.

[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]





*Przeprawa wojsk sowieckich przez Wisłę odbywała się w warunkach improwizowanych, ponieważ wojska te, prąc ku rzece po bezdrożach Puszczy Sandomierskiej, nie były w stanie przewieźć na czas środków przeprawowych. Dlatego też zaskoczenie nieprzyjaciela i początkowe przeprawy były możliwe tylko dzięki pomocy partyzanckich oddziałów polskich.*

Piotr Sierant, *2 Pułk Piechoty Legionów Armii Krajowej*, Warszawa 1996, s. 38.



Wyprowadzenie jeńców esesmanów (przebrani w cywilne ubrania) na rozstrzelanie. Bardo, początek sierpnia 1944 r.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Współpraca z sowiecką grupą zwiadowczą przy ustalaniu dyslokacji oddziałów niemieckich; przy działku przeciwpancernym chor. Tomasz Waga „Szort”. Bardo, początek sierpnia 1944 r.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Msza św. polowa celebrowana przez kapelana 2 Pułku Piechoty Legionów AK ks. Jerzego Brodeckiego „Szkartatny Kwiat” w dniu święta Wojska Polskiego 15 sierpnia 1944 r. w Dębnie, gdzie pułk dotarł po opuszczeniu terenu Republiki Wszachowskiej. Za kapelanem stoją mjr Antoni Wiktorowski „Kruk” i na prawo sierż. Stefan Franaszczuk „Orlicz”. W Dębnie batalion otrzymał rozkaz marszu na pomoc Warszawie.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]

## Bitwa pod Radoszycami 2–3 września 1944 r.



Mjr Antoni Wiktorowski „Kruk”, dowódca 2 Pułku Piechoty Legionów AK obserwuje Radoszyce rankiem 3 września 1944 r. razem z adiutantem NN i mieszkańcem okolic NN (w cywilnym ubraniu).  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”, zbioru M. Baran-Barańskiego]

Bitwa była ostatnim działaniem rozpoczętym 2 Pułkiem Piechoty Legionów AK, sprovokowanym zaskakującym zdarzeniem. 2 Dywizja Piechoty Legionów stacjonująca w rejonie Radoszyc wysłała w teren patrole. Dowódca jednego z nich, st. strz. Edward Grabowski „Zbiświcz”, jadąc na koniu, natknął się na kolumnę samochodów ciężarowych z Niemcami, którzy otworzyli do niego ogień i podpalili kilka gospodarstw w Grodzisku i Radoszycach. Na odsiecz ruszyła kompania z batalionu kpt. Antoniego Hedy „Szarego”. Doszło do walki na granaty i wręcz. Dowódca batalionu walczył wraz z żołnierzami w pierwszej linii. „Po przeszło godzinny natarciu zabrakło żywych wśród oblężonych, niedawnych »bohaterskich« podpalaczy wioski” [Eugeniusz Dąbrowski, Szlakiem „Jędrusiów”, Kraków 1992, s. 282]. 3 września w odwecie oddziały niemieckie w sile 15 oficerów i 550 żołnierzy zaatakowały Radoszyce. Mieszkańców spędzono na rynek, podpalono zabudowania. Niemcy chcieli rozstrzelać mieszkańców albo spalić żywcem. Na ratunek ruszyły I i II batalion 2 Pułku Piechoty Legionów. Atak I batalionu spowodował wycofanie Niemców mimo przewagi liczebnej. Radoszyce były wolne, mieszkańcy w większości ocalili, ale ich domostwa spłonęły.



Żołnierze I batalionu na pozycji  
bojowej pod Radoszycami rankiem  
3 września 1944 r., idzie por. Włady-  
sław Czerwonka „Jurek”.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Je-  
rzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Żołnierze 2 Pułku Piechoty Legionów  
AK w Radoszycach po zwycięskiej  
bitwie, 3 września 1944 r.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Je-  
rzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]

Spalone Radoszyce, widoczna wieża  
kościółta, 3 września 1944 r.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko  
„Jerzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]





Kpr. „Stach”, żołnierz i kronikarz oddziału kpt. Antoniego Hedy „Szarego”:

*Rozpoczęła się więc zażarta walka na granaty, które co chwilę leciały z obu stron. Napięcie wzrastało z każdą chwilą. Wśród chłopców widać było samego komendanta, który z pozycji klęczącej rzucał polskimi granatami obronnymi, nazywanymi przez chłopców siekańcami. Żandarmi widocznie rozpoznali w nim groźnego dowódcę partyzantów, gdyż wnet skierowali na niego silny ogień z broni maszynowej i obrzucili granatami. Jeden z granatów rzucony silną ręką oficera żandarmerii znalazł się tuż nad głową komendanta. [...] Za chwilę jednak ukazała się wśród kłębow dymu czarna, zakrwawiona, lecz o dziwo uśmiechnięta twarz komendanta »Szarego«, który krzyknął: »Chłopcy, dajcie mi granaty!«.*

Antoni Heda-Szary, *Wspomnienia „Szarego”*,  
Warszawa 2009, s. 217.



Polskie i niemieckie granaty i bagnety – typy broni, jaką walczyli żołnierze polscy z batalionu kpt. Antoniego Hedy „Szarego” pod Radoszycami: granaty polskie obronne wz. 33, granaty polskie zaczepne wz. 24, niemiecki granat ręczny nasadkowy, niemieckie bagnety wz. 84/98, nóż w pochwie z żabką, niemiecki granat zaczepny wz. 39. [zbiory Fundacji im. Tadeusza Kościuszki i Muzeum AK]

## „Obóz Warowny” 2 Dywizji Piechoty Legionów AK 5–13 września 1944 r.



Oficerowie 2 Pułku Piechoty Legionów AK studiują mapy: mjr Antoni Wiktorowski „Kruk” odwrócony bokiem, pochylony nad mapą por. Stanisław Pałac „Mariański”, kucający na wprost por. Władysław Czerwonka „Jurek”, stoi por. Marian Świdorski „Dzik”, pierwsza połowa września 1944 r.  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Kondrko „Jęrzy”, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Teren koncentracji 2 Dywizji Piechoty Legionów AK na wschód od szosy Kielce–Sielpia–Mniów obejmujący kilkadziesiąt km<sup>2</sup>.

Po bitwie pod Radoszycami miejsce postoju 2 Dywizji Piechoty Legionów AK było zdekonspirowane i należało jak najszybciej zmienić rejon koncentracji. Zgrupowanie przemaszerowało na wschód i zakwaterowało w miejscowościach położonych w lasach Nadleśnictwa Radoszyce. Zajęty teren został silnie ubezpieczony. Przeprowadzono reorganizację w pułkach i przygotowano je do walki o Kielce. 13 września Niemcy uderzyli na zgrupowanie jednostkami zmotoryzowanymi, ale nie osiągnęli celu dzięki kontruderzeniu polskich oddziałów. Podczas nocy z 13 na 14 i 14 na 15 września dywizja przebiła się przez pierścień okrążenia. Odtąd zmieniała miejsce postoju, tocząc walki z obławami i zadając Niemcom straty. Zatrzymanie frontu na Wiśle wzmoгло akcję przeciwpartyzancką, w której użyto wojsk pancernych, artylerii i lotnictwa. Plany ataku na Kielce musiały zostać odłożone. Dywizja decyzją dowództwa została podzielona na mniejsze oddziały, które przeszły do konspiracji lub walczyły dalej, aż do stycznia 1945 r., kiedy ruszyła sowiecka ofensywa.

Funkcjonowanie „Obozu Warownego”:

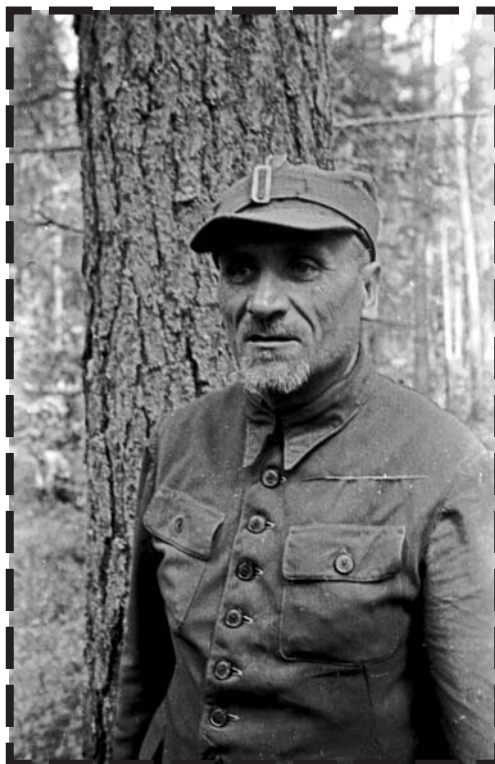
- pułki uzupełniają stany osobowe
- żołnierze szkolą się do walki w mieście i do walki pozycyjnej
- ćwiczą zgranie oddziałów i odbiór zrzutów
- Stanisław Szware „Roman” redaguje pułkową gazetkę
- w szkole w Przyłogach działa szpital polowy
- w okolicznych wsiach powołuje się polskich sołtysów
- porządku pilnuje pułkowa żandarmeria



Msza święta w Strażnicy po bitwie pod Radoszycami, 5 września 1944 r., odprawia ks. kpt. Zygmunt Głowacki „Jaskółski”  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Kpt. Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt”, dowódca I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”,  
zbiory M. Baran-Barańskiego]



Mjr Antoni Wiktorowski „Kruk”, dowódca  
2 Dywizji Piechoty Legionów AK  
[fot. ppor. cz. w. Feliks Konderko „Jerzy”,  
zbiory M. Baran-Barańskiego]



Konspiracyjny radioodbiornik OBA/2 nr 506 używany przez biuro Informacji i Propagandy Sztabu Okręgu „Jodła”, który znajdował się w mieszkaniu Stefani Gierowskiej przy ul. Sienkiewicza 11 w Kielcach. Nastuch prowadzili Józef Andrzej Gierowski „Mamut” i jego brat Stefan, synowie Stefani. [zbiory Muzeum AK]



Pistolet jednostrzałowy (samoróbka), 1944 r. [zbiory Muzeum Narodowego w Kielcach]

Karabin obrzyn z wkręcaną  
lufą i obciętą kolbą,  
lata 40. XX w.  
[zbiory Muzeum  
Narodowego w Kielcach]



Pistolet maszynowy produkcji  
konspiracyjnej wzorowany  
na brytyjskim Stenie, 1942 r.  
[zbiory Muzeum Narodowego  
w Kielcach]

Pistolet maszynowy Sten, 1943 r.  
[zbiory Muzeum Narodowego  
w Kielcach]



## Republika Pińczowska (Rzeczpospolita Kazimiersko- -Proszowicka)

20 lipca–10 sierpnia 1944 r.



Mjr Bolestaw Nieczuja-Ostrowski „Bolko”, „Tysiąc”, dowódca 106 Dywizji Piechoty AK, w czasie mszy św. w lasach sancygniowskich, sierpień 1944 r.  
[zbiory Muzeum AK]



Akcja „Burza” w Okręgu AK Kraków przewidywała odtwarzanie: 6, 21, 22, 24 i 106 Dywizji Piechoty, Krakowskiej Brygady Kawalerii oraz 10 Brygady Kawalerii. Już na początku lipca 1944 r. okręg znalazł się w obliczu działań wojennych przesuwającego się na zachód frontu wschodniego. 25 lipca 1944 r. komendant okręgu płk Edward Godlewski „Garda” zarządził „stan czujności do powstania”, a 26 lipca wydał komendantowi Podokręgu Rzeszów i inspektorom „Rozkaz szczególny nr 4”, w którym nakazywał przygotować się do rozpoczęcia „Burzy” lub powstania. Działania oddziałów AK rozpoczęły się nieco wcześniej – już 13 lipca zostało rozbite więzienie w Pińczowie. Następnie 24 lipca – 15 sierpnia 1944 r. oddziały Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich i Armii Ludowej wyzwoliły obszar liczący 1000 km<sup>2</sup>. Na terenie Republiki Pińczowskiej znalazły się miejscowości: Nowy Korczyn, Pińczów, Skalbmierz, Kazimierza Wielka, Książ Wielki, Działoszyce, Janowice, Koszyce, Proszowice, Sancygniów, Słaboszów, Wiślica. Doszło do walk z Niemcami w Raclawicach, Nowym Korczynie i Działoszycach, pod wsią Sielec, a 26 lipca przeprowadzono akcje na posterunki w Kocmyrzowie i Luborzycy. 27 lipca zlikwidowano ostatni punkt oporu niemieckiego w Kazimierzy Wielkiej i miała miejsce zasadzka na oddział niemiecki koło Proszowic, które wyzwolono w dniu następnym. 5 sierpnia oddziały AK, BCh i AL stoczyły bitwę o Skalbmierz, a 8 sierpnia rozbito posterunek żandarmerii w Działoszycach. Ze względu na bliskość przyczółka sandomierskiego i frontu Niemcy starali się zlikwidować Republikę Pińczowską. Doszło do demobilizacji oddziałów AK i BCh, natomiast 1 Brygada AL 14 sierpnia 1944 r. przebiła się przez front.

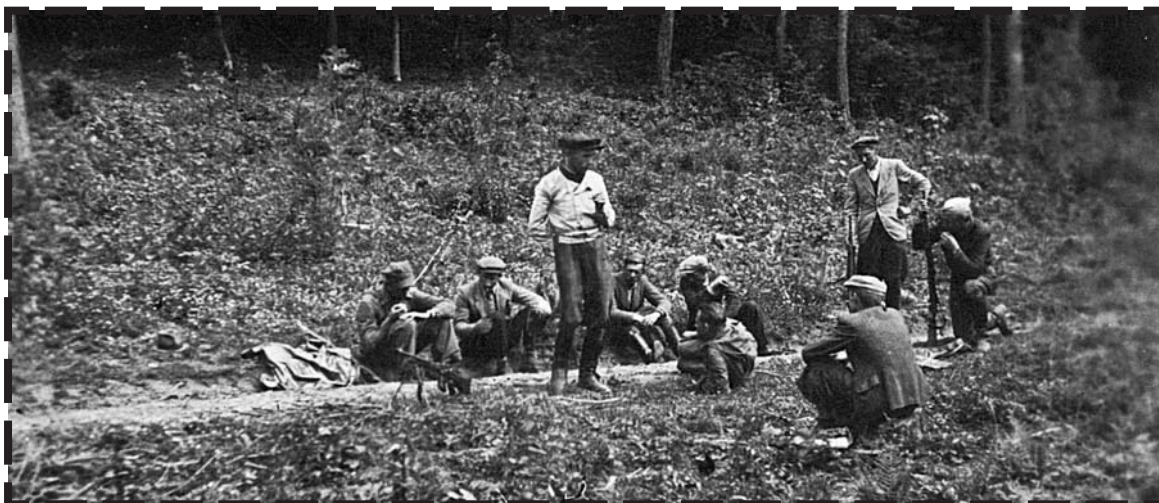


Samodzielny Batalion Szturmowy „Suszarnia”. Kpt. cc Antoni Igłowski „Ponar”, dowódca batalionu, wśród żołnierzy 2 kompanii (pośrodku w furazerce i skórzanym płaszczu). Jednostkę powołał dowódca 106 Dywizji Piechoty mjr Bolesław Nieczuja-Ostrowski po upadku Republiki Pińczowskiej, aby kontynuować walkę z Niemcami. Lasy sancygniowskie, październik 1944 r. [zbiory Muzeum AK]

Por. Johannes Groenewald, lotnik południowoafrykański, w towarzystwie dowódcy i żołnierzy 3 kompanii IV batalionu 120 Pułku Piechoty AK, któremu rękę podaje dowódca kompanii ppor. Bohdan Thugutt „Beteha”. Siedzą kpr. pchor. Jerzy Kulesza „Korwin” (od lewej) i plut. rez. Stanisław Peterson „Twardy”. Por. Johannes Groenewald jako jedyny ocalał z samolotu zestrzelonego 16 sierpnia 1944 r. w rejonie Klimontowa koło Proszowic. Uratowany przez żołnierzy AK, doszedł do zdrowia w majątku Nagórzany, na kwaterze ppor. Bohdana Thugutta „Betehy”, po wojnie powrócił do ojczyzny. [zbiory Muzeum AK]



Uczestnicy kursu dla dowódców plutonów i kompanii z Placówki Drożejowice Podobodu Działoszyce AK w lasach chroberskich, uroczyscie otwartego 24 lipca 1944 r. [zbiory Muzeum AK]



**Meldunek inspektora miechowskiego mjr. Bolestawa Nieczui-Ostrowskiego ps. „Bolko” do dowódcy Okręgu Kraków z 27 lipca 1944 r.**

Melduję: 1) W czasie od 20 do 27 bm. oddz. dyw. I part. 0/08 prowokowane przez npla [nieprzyjaciela], przeprowadziły szereg przeciwwakcji, odbierając npl przewagę i inicjatywę w terenie, zmuszając go do ściągnięcia z odleglejszych posterunków żandarmerii, do zaniechania rozpoczętych aresztowań, uniemożliwiły mu swobodne poruszanie się w terenie oraz zmusiły do ewakuacji, które w III/08 ma charakter całkowity. [...]

2) Nastroje wśród ludności jak najlepsze, wszyscy niecierpliwą się, oddziały rwą się do walki, że wprost trudno je utrzymać. Ludność wywiesza samorzutnie chorągwie narodowe.

**Działoszyce**

Mieszkańcy miasteczka wyglądali przez okna otwarte, inni wybiegali z domów. Rozległy się oklaski, obsypywano nas kwiatami. Po obu stronach maszerujących, ludność stworzyła szpaler. [...] W rynku obok pomnika Kościuszki załopotata na wietrze biało-czerwona chorągiew. Żandarmi i policjanci maszerowali ze spuszczonej głowami.

ppor. rez. Walery Zaród „Prądyński”





Broń ze zbiorów Szkolnej Izby Pamięci Narodowej i Tradycji Rolnej Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Chrobrzu: Karabinek StG 44 (początkowo oznaczony jako MP 43), karabinek Mauser wz. 29, pistolety maszynowe MP 40 i PPSz wz. 41, dwa destrukty karabinu Mosin, rewolwery Nagant wz. 1895 i Smith & Wesson wz. 1908, pistolety Vis wz. 35, Parabellum P08 i Steyr 1909, dwa pistolety sygnałowe Walther oraz lufa karabinu MG 42.

### Sielec

Dowódca grupy niemieckiej kpt. Schutzpolizei, sądząc z wyglądu naszych mundurów, że jesteśmy spadochroniarzami, zwrócił się do „Kata” [strz. Józef Bieniasz] w języku angielskim. „Kat” wyjaśnił w języku niemieckim, że jesteśmy polskimi partyzantami. Usłyszawszy to wyjaśnienie, wszyscy Niemcy na czele z dowódcą poczęli się dostownie trząść ze strachu. „Kat” uspokoił ich, że nie znaczy to, iż byśmy byli bandytami, jak oni [...].

Rozentuzjasmowani mieszkańcy obrzucali nas kwiatami, przez cały czas naszego przemarszu. Z każdej zagrody wynoszono glinianki pełne mleka i inne prowianty.

ppor. cz. w. Włodzimierz Rozmus „Buńko”

### Proszowice

W Proszowicach było bardzo dużo ludzi z okolicznych wiosek. Na widok polskich żołnierzy urządzono spontaniczną owację. Entuzjazm ludności był ogromny, wierzono, że Niemcy już nie wrócą.

por. cz. w. Jan Łatała „Drozd”

Cytaty z: B. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita Partyzancka*.  
Inspektorat „Maria” w walce, Warszawa 1991.



Niemiecki karabin maszynowy MG-42  
[zbiory Muzeum Regionalnego w Pińczowie]



Sztandar pamiątkowy Baonu Zagraj, środowiska żołnierzy III batalionu 120 Pułku Piechoty AK Ziemi Pińczowskiej (awers i rewers) [zbiory Muzeum AK]



Mina wykonana konspiracyjnie z sowieckiej łuski artyleryjskiej [zbiory Muzeum Regionalnego w Pińczowie]



Furażerka wojskowa wz. 26 [zbiory Muzeum Regionalnego w Pińczowie]



Lampowy aparat radiowy na słuchawki wykonany konspiracyjnie z części produkowanych w Generalnym Gubernatorstwie [zbiory Muzeum Regionalnego w Pińczowie]

## Kalendarium Republiki Pińczowskiej

### Ważniejsze akcje i wydarzenia

#### **20 VII 1944**

Ogłoszenie pogotowia alarmowego 120 Pułku Piechoty Ziemi Pińczowskiej. Oddziały przystąpiły do akcji aprowizacyjnych.

#### **21 VII 1944**

SZOSA KSIĄŻ WIELKI-MIECHÓW. Oddział „Skrzetuski” pod dowództwem ppor. rez. Stanisława Jazdowskiego „Żbika” uderzył na konwój wozów konnych z aresztantami z Książa Wielkiego i okolic, uwalniając 25 aresztowanych.

#### **22 VII 1944**

PIŃCZÓW wolny! Po akcji rozbicia więzienia 13 lipca 1944 r. jego komendant wyjechał wraz z załogą niemiecką. Władzę wojskową objęło AK, a administracyjną powiatowa Delegatura Rządu na Kraj, działając nadal w konspiracji.

ŚWIECICE. Oddział ppor. rez. Wojciecha Majewskiego „Jaksy” zaatakował posterunek Wehrmachtu stanowiący ochronę gorzelni, rozbroił całą załogę, zdobywając broń i amunicję.

CZARNOCIN. Wspólny atak oddziałów AK, BCh i NSZ na oddział ukraińskich i niemieckich żandarmów na szosie k. Czarnocina oraz posterunek policji granatowej. W starciu zabito 30 Ukraińców. Partyzanci uwolnili aresztowanych, zdobyli broń i amunicję oraz działko przeciwpancerne.

#### **23 VII 1944**

Mobilizacja sztabu 106 Dywizji Piechoty AK pod dowództwem mjr. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego „Tysiaca”. Sztab zajął swoją pierwszą kwaterę w Koniuszy.

#### **24 VII 1944**

Zarządzono stan czujności z dniem 25 lipca. Rozpoczęto rejonową koncentrację oddziałów dyspozycyjnych i dywersyjno-partyzanckich.

Niemcy tworzą punkty oporu, koncentrując siły w większych miejscowościach.

#### **25 VII 1944**

NOWE BRZESKO. Oddział pod dowództwem ppor. rez. Tadeusza Kowala „Skiby” zaatakował pod Grębocinem ewakuujący się z Nowego Brzeska niemiecki posterunek i dobroił kompanię.

RACŁAWICE. Oddział pod dowództwem Tadeusza Jędrycha „Ryszarda” rozbroił posterunek policji granatowej.

KALINA MAŁA. Oddział ppor. rez. Wojciecha Majewskiego „Jaksy” rozpuścił konwój z chłopami przewożonymi do robót fortyfikacyjnych. Niemcy zbiegli, a partyzanci uwolnili 50 ludzi.

SANCYGNIÓW. Rozbrojono posterunek policji.

#### **25/26 VII 1944**

Partyzancka noc w WOLBROMIU. Do akcji przystąpiło 160 partyzantów z oddziału por. Gerarda Woźnicy „Hardego” i plutonu dywersyjnego z Wolbromia. Siły niemieckie oceniane na 800 ludzi związane ogniem, partyzanci opanowali miasto i magazyny. Zdobyto bogate zaopatrzenie.

#### **26 VII 1944**

DZIAŁOSZYCE wolne! Oddział im. Bartosza Głowackiego pod dowództwem ppor. rez. Tomasza Adrianowicza „Pazura” opanował bez strzału posterunek policji granatowej i żandarmerii. Całą noc partyzanci koncertowali, śpiewając pieśni patriotyczne, po czym dowódca odwołał się do uczuć patriotycznych policjantów i wezwał ich do poddania się. Rano złożyli broń, nie wiedząc, że siły oddziału są mniejsze niż ich własne.

KOSZYCE wolne! Oddział pod dowództwem por. Stanisława Padło „Niebory” zaatakował budynek policji obsadzony przez Holendrów, załoga się poddała. Zdobyto sprzęt, broń i amunicję.

SIELEC DWÓR. Oddział ppor. rez. Franciszka Pudo „Sokoła”, sierż. rez. Henryka Jaśtala „Stala” oraz „Grom” ppor. Maksymiliana Klinickiego „Wierzy” stoczyły bitwę z żandarmami, którzy nadciągali samochodami z dwóch stron od Kazimierzy Wielkiej i Skalbierza. W zaciętej walce Niemcy stracili orientację i zaczęli się wzajemnie ostrzeliwać. Brawurowy atak spowodował poddanie się Niemców, którzy stracili 13 ludzi i kilkunastu rannych, a łupem partyzantów padła broń, mundury i oporządzenie. Po starciu mieszkańcy Sielec przywitani partyzantów entuzjastycznie.

CHARSZNICA. Oddział kpr. pchor. Juliusza Nowaka „Babinicza” bez strzału rozbroił posterunek, zdobywając znaczną ilość broni i amunicji.

KOCMYRZÓW. Drużyny szturmowe pod dowództwem ppor. rez. Franciszka Kozery „Karpa” opanowały posterunek policji granatowej. Zdobyto broń i amunicję.

UDÓRZ. Na drodze w kierunku Otoli oddział ppor. Jana Pieńkowskiego „Mohorta” starł się z własowcami z Wolbromia. Nieprzyjaciół wycofał się.

OPATOWIEC wolny! Partyzanci zajęli Opatowiec bez walki. Posterunek policji granatowej złożył broń.

PRADŁA. Oddział pod dowództwem kpr. Kazimierza Musiała „Groźnego” zaatakował w pobliżu Pradeł oddział własowców jadący wozami w celu rekwizycji żywności. Zdobyto broń i amunicję.

## **27 VII 1944**

POLANOWICE. Oddział pod dowództwem ppor. rez. Franciszka Kozery „Karpi” rozbroił posterunek własowców, zdobywając broń i ekwipunek.

CZECHY DWÓR. Zasadzka żołnierzy z oddziału osłonowego sztabu dywizji pod dowództwem kpr. Stanisława Gasa „Modrzewia” na posterunek żandarmerii i policji granatowej ewakuujący się z Proszowic do Miechowa. Oddział rozbrojono.

NOWE BRZESKO. Oddział ppor. rez. Tadeusza Kowala „Skiby” ostrzelał wycofujący się z Kazimierzy Wielkiej do

Krakowa oddział niemieckiej policji w sile 80 ludzi. Samoloty niemieckie zrzucały bomby zapalające i ostrzelały miejscowość z broni pokładowej.

KAZIMIERZA WIELKA. Oddział SS wycofał się z miasta, pozostał pluton policjantów ukraińskich, który poddał się partyzantom.

PIŃCZÓW. Wystąpienie jawne AK – miasto terenem koncentracji III batalionu 120 Pułku Piechoty AK pod dowództwem kpt. Józefa Dmowskiego „Nemo”.

SKALBIERZ. Oddział ppor. rez. Franciszka Pudo „Sokoła” zajął Skalbierz, który Niemcy opuścili po bitwie pod Sielcem.

## **28 VII 1944**

PROSZOWICE. Kompania kpr. pchor. cz. w. Jerzego Biechońskiego „Kłosa” wkroczyła do miasta.

## **29 VII 1944**

PIŃCZÓW. Na skutek penetracji terenu przez Niemców dla uniknięcia pacyfikacji dowództwo III batalionu 120 Pułku Piechoty AK zdecydowało o wycofaniu oddziałów do lasów skrzypiowskich.

OPATOWIEC. Batalion ukraiński zajął miejscowość, przystąpił do rabunków i gwałtów. Walkę podjęli żołnierze pod dowództwem st. sierż. Stanisława Kozioła „Brzozy” i pobliskie oddziały. Ukraińcy wycofywali się w kierunku Wisły. W Opatowcu zginęło 29 osób, w Ujściu Jezuickim 5, spłonęło 110 domów.

ŁUCZYCE. Akcja na stację kolejową, partyzanci podpalili cysternę z benzyną lotniczą, uszkodzili urządzenia sygnalizacyjne. Ruch kolejowy został wstrzymany na dobę.

## **30 VII 1944**

PIŃCZÓW. Niemcy w sile batalionu ponownie zajęli Pińczów.

TUNEL. Oddział pchor. cz. w. Stanisława Zynka „Dzięcioła” natarł na Niemców, uwolniono trzech skoczków sowieckich, których przekazano Armii Ludowej.

GOSZCZA-WRONIN. Rozpoczęto koncentrację oddziałów partyzanckich i ochotników do Samodzielnego Batalionu Szturmowego „Skała”, w którym dowództwo objął kpt. Jan Panczakiewicz „Skała”.

SUŁOSZOWA. Drużyna z oddziału sierż. Jana Pieńkowskiego „Mohorta” rozbroiła posterunek policji granatowej.

### **31 VII 1944**

KONIUSZA. Inspekcja gen. Stanisława Rostworowskiego „Odry”, dowódcy Grupy Operacyjnej Kraków w sztabie Inspektora-tu Miechów „Maria” i 106 Dywizji Piechoty, oraz nominacja na dowódcę dywizji dla mjr. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego ps. „Bolko”, „Tysiąc”.

LASY MINODZKIE (k. Skały). Oddziały AK, Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, Ludowej Straży Bezpieczeństwa z Obwodu Olkuskiego utworzyły pod dowództwem sierż. Jana Pieńkowskiego „Mohorta” Zgrupowanie Partyzanckie „Szarańcza” w sile 400 żołnierzy. Zgrupowanie związało walką siły niemieckie, których nieprzyjaciół nie mógł użyć przeciwko „Rzeczypospolitej Partyzanckiej”.

### **1 VIII 1944**

KONIUSZA. Mjr Bolesław Nieczuja-Ostrowski „Bolko” wydał pierwsze rozkazy jako dowódca 106 Dywizji Piechoty krypt. „Dom”.

GOSZCZA. Na miejsce koncentracji Batalionu „Skała” do oddziału „Skok” dołączył nad ranem oddział „Grom” ppor. Maksymiliana Klinickiego „Wierzby”, a trzy godziny później żołnierze odparli oddział Banschutzu.

SŁABOSZÓW – DZIAŁOSZYCE. Oddział ppor. Wojciecha Majewskiego „Jaksy” rozbroił 18 Niemców, zdobywając broń i amunicję.

KSIĄŻ WIELKI i okolice. Niemcy zabili 12 Polaków w odwecie za zasadzkę na drodze z Książa Wielkiego do Kielc.

W Warszawie wybuchło powstanie. Sztab Inspektoratu Miechowskiego „Maria” zarządził pogotowie alarmowe.

### **2 VIII 1944**

DZIAŁOSZYCE – SKALBMIERZ. Oddziały pod dowództwem st. strz. Mieczysława Zyguły „Zwycięzcy” i ppor. Eugeniusza Bartosika „Pilnego” zaatakowały jadący z frontu oddział Wehrmachtu, który rabował okoliczne wsie. Niemcy stracili część taboru i umknęli, klucząc po bocznych i polnych drogach.

KAZIMIERZA WIELKA. Oddział AL przyjechał kolejką z lasów chroboskich z prośbą o przekazanie cukru, który otrzymali na potrzeby własne i dla ludności cywilnej. Jednocześnie zostało zawarte porozumienie o wzajemnej pomocy w razie napaści Niemców na jedną ze stron.

BARBARKA. „Skok” na domek myśliwski wykonali żołnierze pod dowództwem sierż. Władysława Zaręby „Talla”, zdobywając amunicję i broń.

CHROBERZ. Oddział AL pod dowództwem Jana Trzaski „Gutka” wraz ze skoczkami sowieckimi zakwaterował w pałacu Wielopolskich i z partyzantami z oddziału plut. rez. Mieczysława Jańca „Lota” odbywali wspólne ćwiczenia, warty, patrole i szkolenia.

### **3 VIII 1944**

GOSZCZA. Niemcy zaatakowali oddziałem w sile 60 ludzi. Po odparciu ataku partyzanci wycofali się na nowe miejsce postoju.

SKAŁA wolna! Zgrupowanie „Szarańcza” pod dowództwem st. sierż. Jana Pieńkowskiego „Mohorta” uderzyło z lasów minodzkich na kwatery żandarmerii i policji granatowej. Część żandarmerii zbiegła, reszta poddała się. W wyniku tej akcji 95 miejscowości w gminach Skała, Sułoszowa, Minoga, Cianowice i Jangrot zostało uwolnionych, do końca wojny Niemcy nie przywrócili swojej władzy na tym terenie.

### **4 VIII 1944**

Oddziały czuwały na wszystkich kierunkach, pełniąc normalną służbę bojową.

## **5 VIII 1944**

Atak na „Rzeczpospolitą Partyzancką” nastąpił z dwóch stron: z Miechowa w kierunku Skalbmierza i Kazimierzy Wielkiej i z Krakowa wzdłuż drogi nadwiślańskiej.

SKALBMIERZ. Atak nastąpił o świcie. Do walki stanął oddział ppor. rez. Franciszka Pudo „Sokoła”. W stan gotowości bojowej postawiono kompanie z II batalionu 120 Pułku Piechoty Ziemi Pińczowskiej. Wobec miażdżącej przewagi wroga oddział „Sokoła” wycofał się i Niemcy zajęli miasto. Walki toczyły się wokół Skalbmierza. Na pomoc AK przybyły oddziały BCh, oddział AL i dwa czołgi sowieckie stacjonujące w Wiślicy. Atak rozpoczęto wieczorem, po dwóch godzinach Skalbmierz zajęto. Niemcy uciekli. W bitwie brało udział ok. 1000 żołnierzy i policjantów niemieckich i ukraińskich przeciwko 400 partyzantom i Sowietom, straty niemieckie to ok. 100 zabitych, poległo 24 partyzantów. W Skalbmierzu i okolicznych wsiach Niemcy zabili 101 mieszkańców.

Żołnierze z plutonu kolejowego przewieźli amunicję i partyzantów kolejką wąskotorową do Słaboszowa dla wsparcia walczących w Skalbmierzu.

JAKSICE. Brawurowy atak oddziału pod dowództwem plut. Juliana Słupika „Boruty 22” na niemiecki oddział frontowy i drugie starcie z kolumną 200 żołnierzy z wozami pancernymi uniemożliwiły połączenie sił niemieckich w Skalbmierzu.

ZIELENICE. Zmiana miejsca postoju dowództwa 106 DP, które przeniosło się do Zielenic.

## **6 VIII 1944**

TRZYCIAŹ. Oddział st. sierż. Jana Pińkowskiego „Mohorta” odparł atak na leśniczówkę, gdzie stacjonowało dowództwo 116 Pułku Piechoty AK.

SKALBMIERZ. Mieszkańcy pogrzebali zabitych. Niemcy z czołgami i samochodami otoczyli puste miasto, po czym wycofali się i zajęli Kazimierz Wielką.

## **7 VIII 1944**

Centralną część powiatu zajęło zgrupowanie 120 Pułku Piechoty AK. Niemcy zastosowali taktykę stopniowej penetracji i zajmowania terenu „Rzeczpospolitej Partyzanckiej” od strony Krakowa i Miechowa.

TRZYCIAŹ. Niemcy spacyfikowali Trzyciąż, spalili leśniczówkę i zamordowali 14 osób.

## **8–10 VIII 1944**

Dowództwo 120 PP AK w oczekiwaniu na rozpoczęcie ofensywy sowieckiej przesunęło zgrupowanie w stronę lasów chroberskich. Niemcy zajęli Działoszyce, Skalbmierz, Kazimierz Wielką, Kobylniki. Na szosie Kraków–Miechów pojawiły się czołgi i wozy pancerne nieprzyjaciela. Dowództwo inspektoratu i 106 DP przeniosło się z Zielenic do lasu Dziewięcioły. Oddziały AK nadal prowadziły akcje dozbrojeniowe, aprowizacyjne i antykontyngentowe.

Teren „Rzeczpospolitej Partyzanckiej” został ponownie zajęty przez Niemców. Jawnie działające oddziały przeszły do konspiracji, utrzymując gotowość bojową w oczekiwaniu na wezwanie do walki. Dowództwa 106 DP i Grupy Operacyjnej „Kraków” przeniesiono do lasów sancygniowskich na północ od Miechowa. Na mocy rozkazu dowódcy 106 DP AK z 20 sierpnia 1944 r. Samodzielny Batalion Szturmowy „Suszarnia”, działający dotychczas w rozproszeniu, został postawiony w stan gotowości bojowej. Na koncentrację w lasach sancygniowskich przybywały wyznaczone do składu jednostki oddziały. Zadaniem batalionu była ochrona dowództw oraz przygotowanie zgrupowania do walki po wznowieniu ofensywy sowieckiej. Batalion wykonał szereg akcji zbrojnych. Miejsce postoju „Suszarni” było celem niemieckich ataków. Po starciu 1 listopada, wobec naporu sił niemieckich, podjęto decyzję o dekoncentracji zgrupowania.

## 1 Pułk Strzelców Podhalańskich AK i Republika Ochothnicka



Mjr Adam Stabrawa „Borowy” wśród żołnierzy, stoi pierwszy od lewej, obok st. strz. Tadeusz Morawa „44”. Polana Wyżnia w rejonie Starych Wierchów, sierpień 1944 r.  
[zbiory T. Morawy]



Formowanie 1 Pułku Strzelców Podhalańskich (PSP) AK nastąpiło wraz z rozpoczęciem „Burzy” w Okręgu Krakowskim AK, 21 lipca 1944 r. Pułk był w składzie 21 Dywizji Piechoty AK, Grupy Operacyjnej AK „Śląsk Cieszyński”. Pierwszym dowódcą został mjr Adam Stabrawa „Borowy”. Jednostka liczyła ok. 1000 żołnierzy. Pułk składał się z 4 batalionów. I batalion (Nowy Sącz), dowódca rtm. Jan Wojciech Lipczewski „Andrzej”, operował w dolinie Kamienicy. II batalion (Limanowa), dowódca kpt. Julian Krzywicki „Filip”, działał na obszarze północnym powiatu limanowskiego. III batalion (Gorlice) dowodzony przez kpt. Mieczysława Przybylskiego „Michała” funkcjonował w części powiatów gorlickiego i sądeckiego. IV batalionem (Nowy Targ) dowodził mjr Julian Zapała „Lampart”. Jednostka ta usadowiła się w Gorcach, wzmocnił ją oddział „Krakusów” spod Krakowa. Pułk objął swym zasięgiem całą dolinę rzeki Ochothnicy z Ochothnicą Górną. Powstała „Wolna Republika Ochothnicka”. Na budynku Urzędu Gminy powieszono polską flagę, działała polska administracja. 24 września 1944 r. odbyło się uroczyste zaprzysiężenie 1 PSP AK. Działania pułku, a szczególnie IV batalionu, liczącego 200 żołnierzy, doprowadziły do interwencji niemieckiej i zwycięskiej bitwy ochotnickiej 18–20 października. Podhalańczycy współdziałali wówczas z partyzantką sowiecką.

W grudniu 1944 r. miała miejsce tzw. krwawa wigilia – odwetowa akcja wojsk niemieckich, wspartych przez Waffen SS i Ukraińców. Spacyfikowano Ochothnicę Dolną i Młynne (zamordowano 50 osób). Odwet sprowokowały akcje partyzantów sowieckich, a oddziały 1 PSP AK nie zdołały przyjąć pomocy. Był to symboliczny koniec Republiki Ochothnickiej. Działania oddziałów 1 PSP AK trwały do połowy stycznia 1945 r., a IV batalion rozwiązano 21 stycznia 1945 r.

Mjr Adam Stabrawa „Borowy”  
i rtm. Włodzimierz Budarkiewicz „Podkowa”  
studiują mapę. Polana Wyżnia w rejonie  
Starych Wierchów, sierpień 1944 r.  
[zbiory T. Morawy]

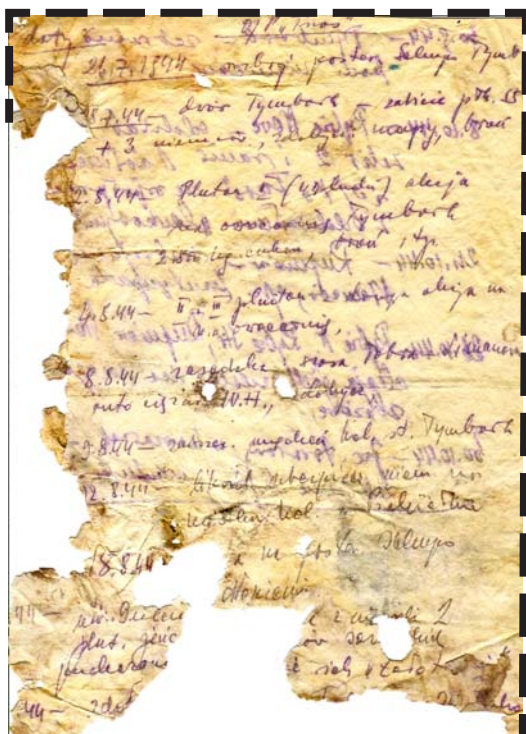


Przemarsz zgrupowania partyzanckiego z obozu na polanie Wyżnia w rejonie  
Starych Wierchów na Skatkę, przysiółek  
Ochothnicy Górnej. Na czele kolumny  
mjr Adam Stabrawa „Borowy”  
i kpt. Władysław Budarkiewicz „Podkowa”.  
18 września 1944 r.  
[zbiory T. Morawy]

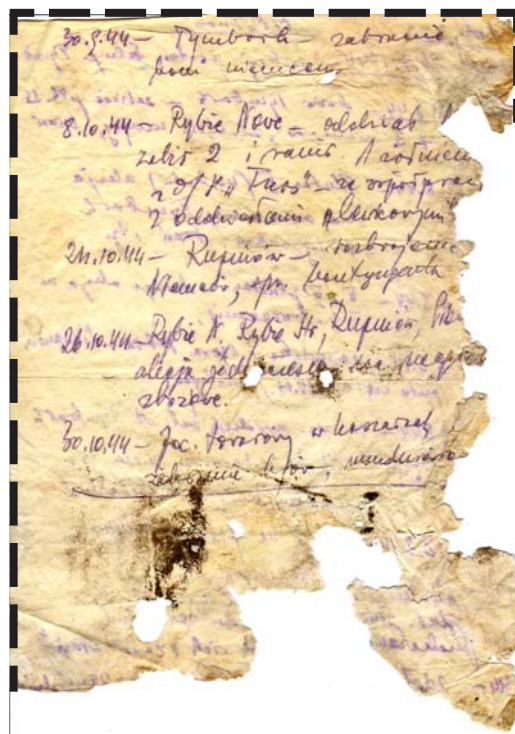


Żołnierze IV batalionu 1 Pułku Strzelców  
Podhalańskich AK po mszy i zaprzysiężeniu  
na Skatce. 24 września 1944 r.  
[zbiory Muzeum AK]





Pierwsza strona raportu z przebiegu działań w ramach operacji „Burza” od lipca do października 1944 r., prowadzonych przez II batalion 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK. Przy pierwszych działaniach widoczna data rozpoczęcia operacji „Burza” w Okręgu Krakowskim AK i przy niej zapis: „21.7.44 – Rozbroj. [enie] poster.[unku] Schupo Tymb[ark]”. [zbiory Muzeum AK]



Druga strona raportu z przebiegu działań w ramach operacji „Burza” od lipca do października 1944 r., prowadzonych przez II batalion 1 PSP AK. Przy końcu widoczna data: „30.10.44”. [zbiory Muzeum AK]

Odznaki 1 PSP AK, [zbiory Muzeum AK]



Obrzyn partyzancki – dubeltówka [zbiory Fundacji im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie]





Sowiecki pistolet maszynowy PPSz [zbiory Fundacji im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie]



Destrukty pistoletów i rewolwerów  
[zbiory Fundacji im. Tadeusza Kościuszki  
w Krakowie]



Orzeł z proporca oddziału BCh  
z okolic Mszany Dolnej  
[zbiory Fundacji im. Tadeusza  
Kościuszki w Krakowie]

## Rzeczpospolita Raciechowska – Obwód AK „Murawa”



Por. Wincenty Horodyński „Kościeszka”  
– komendant Obwodu AK „Murawa”,  
dowódca Zgrupowania „Kamiennik-Łysina” i łączniczka Kazimiera Foszczyńska „Jaskółka II” 12 września 1944 r. na  
stokach Kamiennika  
[zbiory Muzeum AK]



Obwód AK „Murawa” był jednostką w obrębie Okręgu AK Kraków znajdującą się w Obwodzie Myślenickim AK. „Murawa” powstała w ramach Zgrupowania AK „Kamiennik-Łysina” na wiosnę 1944 r. Na obszarze wokół Wiśniowej i Raciechowic skupiły się oddziały AK: „Dąb”, „Żółw”, „Prąd”, „Odwet”, „Pościg”, „Śmiały”, „Lisowczycy”, „Potok”, „Szkoleniowy”, „Szczerebiec”. To one utworzyły wolny od niemieckiej okupacji obszar nazwany Rzeczpospolitą Raciechowską i zajęły największe w tym rejonie miejscowości Dobczyce i Raciechowice. Za prelude powstania uważa się 27 lipca 1944 r., gdy z więzienia w Dobczycach nastąpiło odbicie pchor. Andrzeja Woźniakowskiego „Prawdźca”. Natomiast rzeczywisty moment to 28 lipca, kiedy Niemcy wycofali się z tego obszaru, a AK samorzutnie przejęła teren. 4 sierpnia 1944 r. wystosowana została odezwa informująca o utworzeniu Rzeczpospolitej w dniu 1 sierpnia: „Okupant wycofał z terenu własną władzę [...]. Armia Krajowa aż do wyjaśnienia sytuacji bierze ludność cywilną i teren pod swoją opiekę”. Rozwinęły się tu wojskowe i cywilne struktury, działały m.in. szpital, drukarnie, szkoła i urzędy cywilne. Oddziały partyzanckie liczyły ok. 500 żołnierzy. 3 września 1944 r. na Suchoj Polanie odprawiono mszę, podczas której poświęcono sztandary oddziałów AK. Walki trwały od sierpnia do końca września 1944 r. Najintensywniejsze starcia miały miejsce 10–18 września 1944 r., 12 września stoczono bitwę przy moście w Glichowie. Doprowadziło to 18 września do pacyfikacji przez Niemców Poznachowic, Zasani, Wiśniowej, Lipnika, Czasławia i Smykani (zamordowano 132 osoby i spalono 140 gospodarstw). Dzień pacyfikacji uznaje się za symboliczny koniec republiki.



Punkt dowodzenia pod Łysiną dowództwa Obwodu AK „Murawa” w czasie walk w Glichowie 12 września 1944 r. Od lewej NN, por. Wincenty Horodyński „Kościeszka”, Bogdan Rutkowski „Świerk”  
[zbiory Muzeum AK]



Msza polowa na Suche Polanie zgrupowania Obwodu AK „Murawa” 3 września 1944 r. Na pierwszym planie drugi od lewej komendant por. Wincenty Horodyński „Kościeszka”  
[zbiory Muzeum AK]



Radiostacja grupy „Kamiennik-Łysina” w Sieprawiu na strychu, listopad 1944 r.  
[zbiory Muzeum AK]



Sztandar Zgrupowania „Kamiennik-  
-tysina”. Pomysłodawcą wykonania  
sztandaru był najprawdopodobniej  
komendant Obwodu AK „Murawa”,  
por. Wincenty Horodyński „Koście-  
sza”. Płat wykonany w Krakowie  
przez krawca (NN) Juchę, hafty  
przez (NN) Grabowską i Katarzy-  
nę Stokłosę „Astra” z Wojskowej  
Służby Kobiet AK Obwodu Myślenice.  
Sztandar wykonano w lipcu 1944 r.,  
a 3 września został poświęcony  
i wręczony żołnierzom Zgrupowa-  
nia „Kamiennik” podczas uroczystej  
mszy na górze Łysina k. Myślenic.  
Sztandar widoczny jest na filmie  
nakręconym podczas tej uroczysto-  
ści przez Tadeusza Franiszyna. Po  
wojnie przechowywany w kościele  
parafialnym w Wiśniowej.  
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]



Proporzec Oddziału Partyzanckiego  
„Śmiały” (awers i rewers).

Płat wykonany w Krakowie przez dr (NN)  
Grucę, hafty przez Stefanię Stojek i inne  
kobiety z Wojskowej Służby Kobiet  
Obwodu Myślenice AK w Komornikach  
w lipcu 1944 r. Przekazany dowódcy  
oddziału, Władysławowi Fajkowskiemu  
„Śmiałemu” 28 lub 29 lipca 1944. Po wojnie  
przechowywany w kościele parafialnym  
w Wiśniowej.  
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]



Naszywki (oznaki) OP „Prąd” i OP „Śmiały”  
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]



Odznaczenia Wincentego Horodyńskiego „Kościesz”: Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari, Krzyż Walecznych, Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami, Krzyż za udział w Wojnie 1918–1921 [zbiory Muzeum AK w Krakowie]



Obrus z ołtarza polowego  
Zgrupowania „Kamiennik”  
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]

## Rzeczpospolita Iwoniccka



Partyzancki szpital polowy w sanatorium „Sanato” pod kierunkiem mjr. dr. Józefa Aleksiewicza (na zdjęciu stoi) [zbiory Stowarzyszenia Przyjaciół Iwonicza-Zdroju]

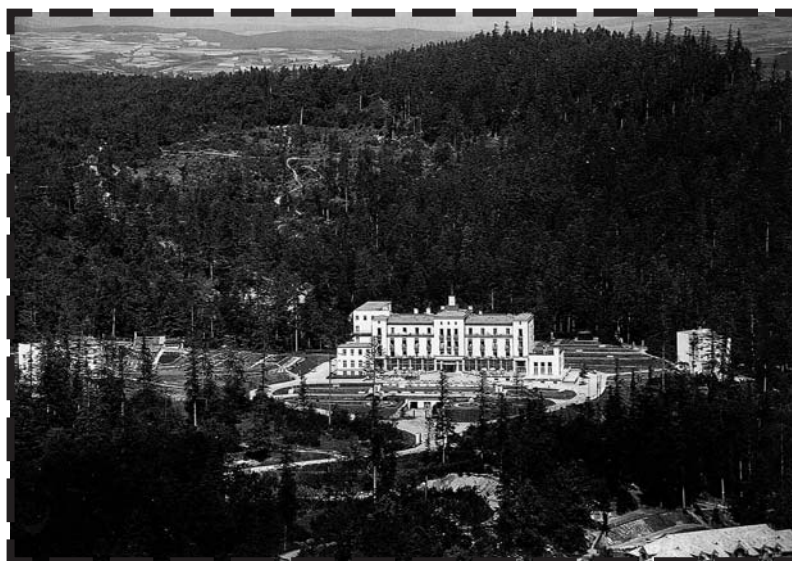


Powstanie Rzeczpospolitej Iwonicckiej było wynikiem zdobycia przez oddziały AK Iwonicza-Zdroju 26 lipca 1944 r. Nastąpiło to rozkazem komendanta Obwodu AK Krosno krypt. „Korzeń”/„Kawa” kpt. Stanisława Wenklara ps. „Wujek”. Poprzedzone było koncentracją oddziałów na Winiarskiej Górze. Akcję wykonały Oddział Dywersyjny Obwodu ppor. Franciszka Kochana ps. „Leszek”, „Obłoński” (AK OP-15) i oddział bojowy „Iwo”, placówki AK w Iwoniczu krypt. „Irys” kpt. Eugeniusza Werensa vel Jerzy Nowak ps. „Pik” (AK OP-11). Zajęcie uzdrowiska stanowiło rozpoczęcie akcji „Burza” w Obwodzie AK Krosno. Formacja liczyła 38 żołnierzy i została podzielona na 3 grupy. Ciężkie walki trwały 4 godziny. Do niewoli wzięto ponad 70 żołnierzy niemieckich. Oddziały partyzanckie utrzymały Iwonicz-Zdrój aż do 20 września 1944 r. 28 lipca batalion ukraiński 14 Dywizji Waffen SS wkroczył wprawdzie do miasta, ale je opuścił. W tym dniu oddział AK zawiesił oficjalne symbole państwowe i rozpoczęła się Rzeczpospolita Iwoniccka. Funkcjonowały struktury cywilne, działał szpital. Niemcy wspierani przez Ukraińców trzykrotnie próbowali zdobyć miejscowość. Miały miejsce bombardowania przez niemieckie lotnictwo. Walki toczono 9, 13, 29 i 31 sierpnia i 1 września 1944 r. W mieście było 10 tys. uchodźców. Od 9 września na obszarze iwonicckim operowały oddziały sowieckie, a w dniach 12–20 września przez Iwonicz przebiegała linia frontu. Niemcy spalili wówczas we wsi 70 domów. Koniec Rzeczpospolitej Iwonicckiej nastąpił z chwilą wkroczenia oddziałów sowieckich 20 września 1944 r.



Opaska z oddziału kpt. Eugeniusza Werensa „Pika” znaleziona po wojnie w budynku przy ul. Wschodniej w Iwoniczu-Zdroju, w którym mieszkał „Pik” wraz żoną Krystyną Matuszak [zbiory Stowarzyszenia Przyjaciół Iwonicza-Zdroju]

Szpital uzdrowiskowy „Excelsior”  
zdobyty 26 lipca 1944 r. przez  
oddziały AK w Iwoniczu-Zdroju –  
zdjęcie przedwojenne  
[zbiory Stowarzyszenia  
Przyjaciół Iwonicza-Zdroju]



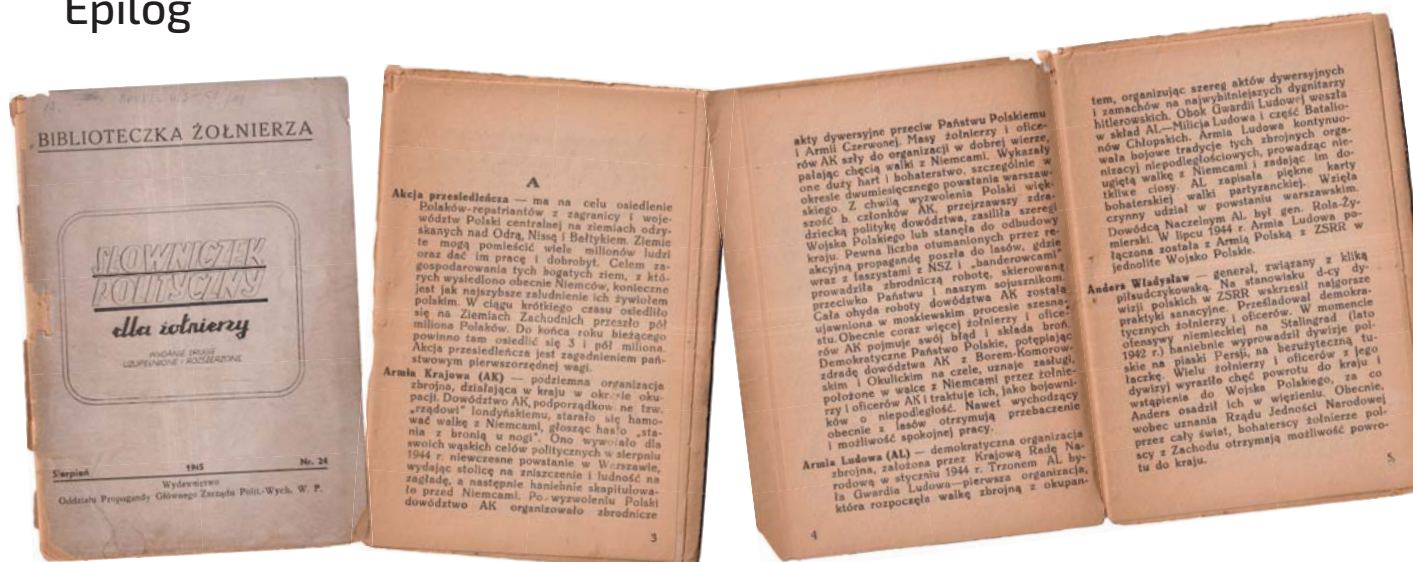
Niemcy przed pensjonatem  
„Iwoniczanka”, 1944 r.  
[zbiory Stowarzyszenia  
Przyjaciół Iwonicza-Zdroju]



Kenkarta Ryszarda Stugockiego  
„Trzeciaka”, żołnierza z oddziału  
„Pika” [zbiory Stowarzyszenia  
Przyjaciół Iwonicza-Zdroju]



## Epilog



Płk Aleksander Krzyżanowski „Wilk”, komendant Okręgu Wilno AK, aresztowany w Wilnie, więziony w sowieckich więzieniach i obozach NKWD, skąd zbiegł, ponownie aresztowany został odesłany do Polski. W 1947 r. aresztowany przez UB, zmarł w więzieniu mokotowskim w 1950 r. Portret sporządzony w obozie Diagilewo pod Riazaniem. [z kolekcji J. Polaczka, Biblioteka Jagiellońska]



Gen. bryg. Władysław Filipkowski „Janka”, aresztowany po ujawnieniu się we Lwowie jako przewodniczący delegacji oficerów udającej się na spotkanie z gen. Michałem Żymierskim, więziony w sowieckich więzieniach i obozach NKWD, zwolniony w 1947 r., powrócił do Polski, gdzie wkrótce zmarł. Portret wykonany w obozie Diagilewo pod Riazaniem. [z kolekcji J. Polaczka, Biblioteka Jagiellońska]



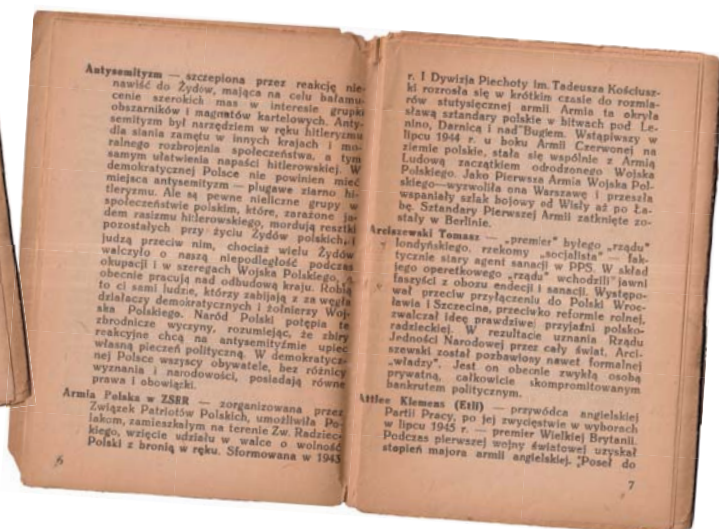
Płk Franciszek Studziński „Skiba”, komendant Okręgu Tarnopol i zastępca komendanta Obszaru Lwów, aresztowany jako członek delegacji oficerów AK na spotkanie z gen. Michałem Żymierskim, więziony w sowieckich więzieniach i obozach NKWD. W 1947 r. powrócił do Polski, ponownie aresztowany w 1952 r. i skazany na 5 lat więzienia, wyszedł na wolność w 1956 r. Portret wykonany w obozie Diagilewo pod Riazaniem. [z kolekcji J. Polaczka, Biblioteka Jagiellońska]



Kpt., mjr AK Dragan Sotirović „Draža”, Serb, zastępca dowódcy 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich AK, dwukrotnie aresztowany przez NKWD, zbiegł i walczył dalej w Zgrupowaniu „Warta” na Rzeszowszczyźnie, po wojnie nie wrócił do Jugosławii, pozostając na emigracji. [z kolekcji J. Węgierskiego, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Por. Jerzy Węgierski „Antek”, dowódca 2 szwadronu 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich AK, aresztowany we Lwowie w 1945 r., więziony w obozach sowieckich przez 10 lat. Współwięzień Aleksander Sołżenicyn napisał o nim w Archipelagu GUŁag: „Gdybyśmy wszyscy byli tak dumni i nieustępliwi – to jaki tyran by się ostał”. Zdjęcie wykonano w Kazachstanie w 1955 r. przed powrotem do Polski. [z kolekcji J. Węgierskiego, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego]



Ppor. cc Adolf Pilch „Góra”, „Dolina”, dowódca Zgrupowania Stołpeckiego, następnie zastępca dowódcy pułku „Palmiry-Młociny” w Grupie „Kampinos”. Po wojnie na emigracji. [domena publiczna]



Płk Kazimierz Antoni Tumidajski „Edward”, „Marcin”, „Maciej”, „Edmund”, komendant Okręgu Lublin AK, aresztowany przez NKWD w Lublinie po odmowie wcielenia oddziałów AK do armii Berlinga, więziony w sowieckich więzieniach i łagrach, zmarł w 1947 r. w obozie w Skopinie pod Riazaniem. Portret wykonany w obozie Diagilewo pod Riazaniem. [z kolekcji J. Polaczka, Biblioteka Jagiellońska]



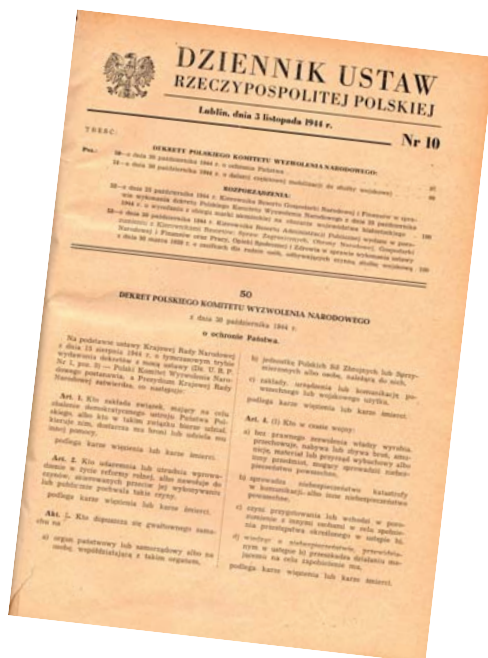
Kpt. Antoni Heda „Szary”, dowódca II batalionu 3 Pułku Piechoty Legionów AK. Po rozwiązaniu AK walczył z „władzą ludową” jako dowódca oddziału zbrojnego, po rozbiciu więzienia w Kielcach w nocy z 4/5 sierpnia 1945 r. zaprzestał działalności. Aresztowany przez UB w 1948 r., otrzymał cztery wyroki śmierci, zamienione na dożywocie po interwencji oficerów Armii Ludowej, z którymi współpracował w 1944 r. Wyszedł na wolność w 1956 r. [zbiory Muzeum AK]



Ppłk Antoni Wiktorowski „Kruk”, dowódca 2 Pułku Piechoty Legionów AK, aresztowany przez UB pod koniec marca 1945 r., zmarł w więzieniu moko-towskim na początku czerwca 1945 r., miejsce pochówku pozostaje nieznane. [fot. Feliks Konderko, zbiory M. Baran-Barańskiego]



Ppłk Antoni Żółkiewski „Lin”, dowódca 2 Dywizji Piechoty Legionów AK, aresztowany przez NKWD w 1945 r., skazany na karę śmierci i osadzony w kieleckim więzieniu, z którego uwolnił go oddział Antoniego Hedy „Szarego”, zmarł na serce w czasie ucieczki nieopodal więzienia. Fotografia przedstawia „Lina” na łóżu śmierci. [zbiory Muzeum AK]



Kpt., cc Eugeniusz Kaszyński „Nurt”, dowódca I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK. Po wojnie na emigracji. [fot. Feliks Kondrko zbiory M. Baran-Barańskiego]



Mjr Adam Stabrawa „Borowy”, dowódca 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK. Po wojnie na emigracji. [zbiory T. Morawy]



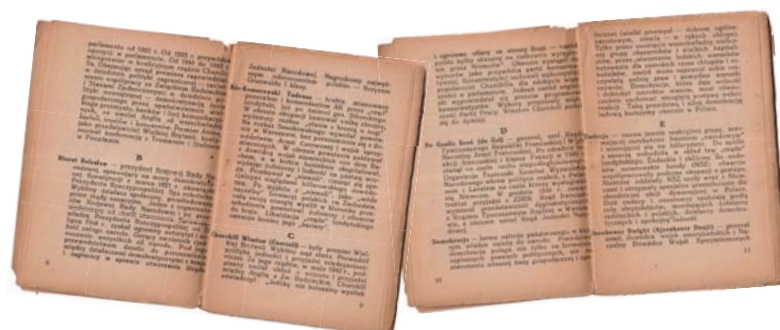
Rtm. Włodzimierz Budarkiewicz „Podkowa”, zastępca dowódcy 1 Pułku Strzelców Podhalańskich AK. Po wojnie na emigracji. [zbiory T. Morawy]



Ppłk Bolesław Nieczuja-Ostrowski „Bolko”, „Tysiąc”, dowódca 106 Dywizji Piechoty AK, aresztowany w 1949 r., skazany dwukrotnie na karę śmierci, wyszedł na wolność w 1956 r. [zbiory Muzeum AK]



Kpt. Antoni Iglewski „Ponar”, dowódca Samodzielnego Batalionu Szturmowego „Suszarnia”, aresztowany przez UB w 1948 r., skazany na 8 lat więzienia w 1953 r., wyszedł na wolność na mocy amnestii w 1956 r. [zbiory Muzeum AK]



Gen. mjr Paul Otto Geibel, dowódca SS i Policji na Dystrykt Warszawski Generalnego Gubernatorstwa, zbrodniarz wojenny:

*[...] Waszego AK, waszego podziemia baliśmy się ogromnie. W każdej chwili i miejscu nieomal spodziewaliśmy się waszego nagłego ciosu i w końcu generalnego uderzenia. Nic więc dziwnego, że zmuszeni byliśmy trzymać w GG w pełnej gotowości bojowej aż jedenaście dywizji wojska i policji; gdyby te jednostki mogły być rzucone na front, nie wiadomo, jaki by był wówczas wynik wojny i los Niemiec.*

Cytat z: B. Nieczuja-Ostrowski, *Rzeczpospolita Partyzancka. Inspektorat „Maria” w walce*, Warszawa 1991, s. 14.

Pomysłodawca wystawy: **Anna Radecka**

Koncepcja i scenariusz wystawy: **Anna Radecka**, dr **Piotr Wierzbicki**

Kuratorzy wystawy: **Anna Radecka**, dr **Piotr Wierzbicki**

Recenzent i konsultant naukowy: prof. dr hab. **Grzegorz Mazur**

Konsultacje: **Mariusz Baran-Barański**, **Michał Butkiewicz**, **Arkadiusz Bąk**,  
**Joanna Chudzicka**

Koordynatorzy z ramienia: CBW – **Arkadiusz Wingert**, Muzeum Armii Krajowej –  
dr **Piotr Wierzbicki**, **Piotr Makula**

Redakcja naukowa: prof. dr hab. **Grzegorz Mazur**, **Anna Radecka**,  
dr **Piotr Wierzbicki**

Projekt, grafika i aranżacja wystawy: **Rafał Korzeniowski**

Tłumaczenie na język angielski – wersja multimedialna: **Wojciech Matusiak**

Multimedia: **Rafał Korzeniowski**, **Stefan Niedźwieński**, **Anna Radecka**,  
dr **Piotr Wierzbicki**

Autorzy tekstów i plansz: **Anna Radecka**, dr **Piotr Wierzbicki**, **Zofia Kunert**, **Paweł  
Mozgawa**, **Mirjam Pisarek**, dr **Mikołaj Juliusz Wachowicz**, **Arkadiusz Wingert**

Współpraca – inne instytucje: Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa  
Piłsudskiego w Warszawie – **Krystyna Koza**, **Maksymilian Sokół-Potocki**; Muzeum  
Ziemi Mińskiej w Mińsku Mazowieckim – **Leszek Celej**; Muzeum Regionalne im.  
Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach – **Sławomir Kordaczuk**, dr **Kamil Woźnica**;  
Stowarzyszenie Przyjaciół Iwonicza-Zdroju – **Halina Józefczyk-Habrat**; Muzeum  
Regionalne w Pińczowie – **Dariusz Greń**

Redakcja i korekta: **Monika Karolczuk**

Przygotowanie i aranżacja eksponatów: **Anna Radecka**, dr **Piotr Wierzbicki**,  
**Izabela Cisek**, **Mateusz Gawlik**, **Piotr Makula**

Opieka konserwatorska: dr **Agata Mamoń-Prokop**

### **Źródła obiektów i fotografii prezentowanych na wystawie:**

Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie, Centralna  
Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Archiwum  
Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – oddziały  
w Krakowie i Warszawie, Biblioteka Jagiellońska, Muzeum Regionalne im.  
Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach, Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum  
Ziemi Mińskiej w Mińsku Mazowieckim, Muzeum Regionalne w Pińczowie,  
Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Stowarzyszenie  
Łagierników Żołnierzy Armii Krajowej, Światowy Związek Żołnierzy AK Okręg  
Wołyń, Stowarzyszenie Przyjaciół Iwonicza-Zdroju, Szkolna Izba Pamięci  
Narodowej i Tradycji Rolnej w Chrobrzu

zbiory: Rodziny Siemaszków, Mariusza Baran-Barańskiego, Michała Butkiewicza,  
Tadeusza Morawy; dary Roberta Brugiera, Małgorzaty Sobczyńskiej-Menke

## Spis treści

|    |                                                                                                                           |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 3  | Wstęp dyrektora Muzeum AK                                                                                                 |
| 4  | Rzeczpospolite partyzanckie – enklawy wolności                                                                            |
| 10 | Kalendarium rzeczpospolitych partyzanckich –<br>enklaw wolności w latach okupacji niemieckiej                             |
| 12 | Operacja „Burza”                                                                                                          |
| 14 | Mjr Henryk Dobrzański „Hubal” Oddział Wydzielony<br>Wojska Polskiego – Kielecczyzna, lasy świętokrzyskie,<br>1939–1940 r. |
| 16 | Ośrodki samoobrony na Wołyniu                                                                                             |
| 18 | Republika Zasmicka                                                                                                        |
| 24 | „Kocioł lubelski” – rejon stacjonowania 27 WDP AK                                                                         |
| 26 | Enklawa „Ragnera”                                                                                                         |
| 28 | Rzeczpospolita Turgielska                                                                                                 |
| 30 | Operacja „Ostra Brama” 7–13 lipca 1944 r.                                                                                 |
| 32 | Republika Dziewieniska                                                                                                    |
| 34 | „Burza” w okręgach Tarnopolskim, Stanisławowskim<br>i Lwowskim – walka o Lwów 22–27 lipca 1944 r.                         |
| 42 | Powstanie Warszawskie                                                                                                     |
| 46 | Powstańcze enklawy wolnej Polski – Śródmieście                                                                            |
| 48 | Powstańcze enklawy wolnej Polski – Mokotów i Żoliborz                                                                     |
| 54 | Z pomocą powstańczej Warszawie (północne i wschodnie<br>Mazowsze, Podlasie)                                               |
| 56 | Republika Stołpecko-Nalibocka                                                                                             |
| 60 | Niepodległa Rzeczpospolita Kampinoska                                                                                     |
| 62 | Republika Wszachowska 1–9 sierpnia 1944 r.                                                                                |
| 66 | Bitwa pod Radoszycami 2–3 września 1944 r.                                                                                |
| 70 | „Obóz Warowny” 2 Dywizji Piechoty Legionów AK<br>5–13 września 1944 r.                                                    |
| 74 | Republika Pińczowska (Rzeczpospolita Kazimiersko-<br>-Proszowicka) 20 lipca–10 sierpnia 1944 r.                           |
| 80 | Kalendarium Republiki Pińczowskiej. Ważniejsze akcje<br>i wydarzenia                                                      |
| 84 | 1 Pułk Strzelców Podhalańskich AK i Republika Ochotnicka                                                                  |



|    |                                                 |
|----|-------------------------------------------------|
| 88 | Rzeczpospolita Raciechowska – Obwód AK „Murawa” |
| 92 | Rzeczpospolita Iwonicka                         |
| 94 | Epilog                                          |
| 98 | Autorzy wystawy oraz źródła                     |





Rzeczpospolite partyzanckie to enklawy wolnej Polski, tereny opanowane przez siły własne AK i utrzymane przez dłuższy czas, zamieszkałe przez stałych mieszkańców, którzy znaleźli się pod władzą i opieką polskiego wojska. Obszary te powstawały w wyniku akcji partyzanckich oraz działań powstańczych w okresie poprzedzającym lub w toku wykonywania zadań operacji „Burza”. Realizacją powstańczej formy walki było również zdobywanie miast, samodzielne lub wspólnie z Armią Czerwoną.

Rzeczpospolite partyzanckie i walka o miasta były najbardziej wymownymi wystąpieniami zbrojnymi, które przyniosły największe spełnienie i momenty chwały dla żołnierzy AK, jednocześnie będąc źródłem głębokich przeżyć, uniesień i radości dla umęczonego okupacją i terrorem polskiego społeczeństwa.

MUZEUM AK – INSTYTUCJA KULTURY MIASTA KRAKOWA I WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO



Muzeum Armii Krajowej  
im. gen. Emila Fieldorfa-Nile w Krakowie